

MYNT & HISTORIE

FOR SAMLERGLADE OM SAMLERGLEDE | Nr 01 - 2020

FRIGJØRINGEN 75 ÅR

NORGE

ATTER FRITT

Løssalg Kr. 79,-

0.1

9 772387 662102

SS Gairsoppa. Foto: Colin Higgs

Krigssølv fra havets bunn ble krigsminnemedaljer

I desember 1940 satte SS Gairsoppa kursen fra India mot Europa. Skipet var lastet med 109 tonn sølv som skulle finansiere de alliertes motstandskamp.

31. januar 1941 forlot SS Gairsoppa Freetown i Sierra Leone i konvoi med 27 andre skip, blant dem den norske båten Borgestad under kaptein Lars Grotnæss. I Atlanterhavet lå den tyske tungkrysseren Admiral Hipper, som tidligere hadde vært med på å okkupere Norge og Trondheim. Nå var oppdraget å senke britiske skip med last, og de hadde fått høre om nettopp SS Gairsoppa. Tungkrysseren skyndte seg sørover og møtte fortroppen i konvoi SL 64.

NORSK KAPTEIN REDDER SØLVET

Skipene i konvoien spredte seg i en tradisjonell vifte på 180 grader som gjorde det vanskelig for krysseren å følge. Borgestad derimot, gikk rett på og avfyrt skudd. Admiral Hipper ble satt ut av spill, men ikke før det hadde senket det norske skipet. Kaptein Grotnæss bøtet med livet i det som praktisk talt var et selvmordsangrep mot overmakten for å redde det livsviktige sølv fra tyske hender.

SYNKER TIL 4700 METERS DYP

SS Gairsoppa seiler videre, men etter gjentatte tyske angrep på konvoien synker det til slutt utenfor Irland. Lasten havner på 4700 meters dyp der det blir liggende utenfor rekkevidde for både briter og tyskere. Alle tror lasten er tapt for alltid.

KRIGSSØLVET HENTES OPP

Det amerikanske selskapet Odyssey Marine Exploration lokaliserte vraket av SS Gairsoppa i august 2011. Et snaut år etter ble den første sølvbarren hentet opp, med hjelp fra blant

andre det norske selskapet Swire Seabed fra Bergen. Et dykk til 4700 meters dybde er ikke gjort i en håndvending. Etter ett år var alt krigssølv hentet opp. På skipets akter ble det festet en minnetavle i sølv.

KRIGSMINNEMEDALJER PREGES

Da Samlerhuset kjøpte deler av krigssølv som ble hentet opp fra SS Gairsoppa på 4700 meters dyp, tok de samtidig initiativ til finansieringen av Krigsseilerregisteret. Når Samlerhuset siden preget krigsminnemedaljer ved Det Norske Myntverket med det historiske krigssølv, er hensikten å hedre og skape oppmerksomhet om krigsseilernes avgjørende innsats for landets frihet. Med krigsminnemedaljer i krigssølv får samleobjektene en dobbel betydning som samle- og minneobjekt for krigens mange helter.

Bilder fra redningsoperasjonen. Foto: Odyssey

Det Norske Myntverket har i anledning av frigjøringsjubileet preget en jubileumsutgave av krigsminnemedaljen «Frigjøringen 1945 – Kronprins Olav og Max Manus» i et begrenset opplag på 2020 eksemplarer. Medaljen har jubileumsrandskrift «Frigjøringsjubileet 1945-2020» og er preget i 99,9 % rent sølv – krigssølv som ble hentet opp fra 4700 meters dyp.

Sikre deg en av de 2020 eksemplarene.

Du finner mer informasjon om tilbudet vedlagt magasinet.

PREGET I EKTE KRIGSSØLV!

Samlerhuset tilbyr samlingen «Alt for Norge 1940-1945» med 8 minnemedaljer i 99,9 % krigssølv. Du bestiller den på www.samlerhuset.no/ frigjøringsjubileet, eller ved å ringe kundeservice på 0 25 50. Bestillingsnummer: 47025391

VERDEN I KRIG

Ettertraktet krigsminnesett med hele 10 originalmynter fra 2. verdenskrig

- inkludert 3 norske okkupasjonsmynter

**Kun
990 kr,**
fraktfritt
tilsendt

16x12cm

Nå har du mulighet til å skaffe deg et enestående krigsminnesett! Du får 10 historiske originalmynter fra 2. verdenskrig, hvorav 3 mynter er norske okkupasjonsmynter. Krigsminnesettet innleder den unike samlingen "Verden i Krig - 200 år med verden i krig fortalt med originalmynter".

Er du rask kan du sikre deg alt dette for kun 990 kroner:

- ✓ 10 originalmynter fra 2. verdenskrig, hvorav 5 i sølv!
- ✓ 3 norske okkupasjonsmynter i krisemetall
- ✓ Utfyllende krigs- og mynthistorie fra 2. verdenskrig
- ✓ Ekthetssertifikater til hver originalmynt
- ✓ Innleder en unik samling med med kun 10 krigsminnesett fra verdens mest kjente kriger fra Napoleon til Gulfkrigen
- ✓ Flott stativ for alle krigsminnesettene inkludert i samlingen

www.samlerhuset.no/Krigsminnesett

0 25 50

Bestillingsnummer: 47025354

MYNT & HISTORIE

NR. 1 / 2020

UTGIVER

Samlerhuset Norge AS – Postadresse: Postboks 523, 1411 KOLBOTN

Besøksadresse: Rosenholmveien 25, 1414 TROLLÅSEN

E-post: kundeservice@samlerhuset.no**REDAKSJON**Redaktør: Ellen Morgenstierne E-post: redaksjon@samlerhuset.no

Kommunikasjonssjef:

Anne Kathrine Brødholt E-post: akb@samlerhuset.no**KUNDESERVICE**Telefon: 02550 / 66 81 15 00 kundeservice@samlerhuset.no**ANNONSER**Telefon: 90 91 99 45 E-post: redaksjon@samlerhuset.no**ANNONSER SENDES TIL**E-post: myntoghistorie@samlerhuset.no**FORSIDEFOTO:**

Oslo 8 mai 1945. NTB scanpix

GRAFISK FORMnxt Oslo | Merkur Grafisk AS www.merkurgrafisk.no**TRYKK:** Merkur Grafisk AS www.merkurgrafisk.no

ISSN 2387-662X (trykt utg.) ISSN 2464-1154 (online)

Offisiell distributør for Det Kongelige Britiske Myntverket, Det Statlige Franske Myntverket, Folkerepublikken Kinas Nasjonalbank og mer enn 20 andre myntverk og nasjonalbanker. Samlerhuset eier Det Norske Myntverket, som blant annet preger Norges mynter og Nobels fredsprismedalje og er deleier i World Money Fair, verdens største myntmesse som årlig avholdes i Berlin.

For en glede!

For en glede det må ha vært i maidagene 1945. Etter fem lange år var krigen endelig over! Vi gleder oss til det store Frigjøringsjubileet i 2020, det som etter alle solemerker blir det siste store jubileet der vi har veteraner og motstandshelter til stede.

Men frigjøringen startet lenge før 8. mai 1945. Frigjøringen av Norge startet med frigjøringen av Kirkenes 25. oktober 1944. Det er viktig å ikke glemme alle de som kjempet for frihet i de nordligste delene av landet vårt.

Denne utgaven av Mynt & Historie er i sin helhet dedikert til Frigjøringen med stor F. Annen verdenskrig har stor interesse hos mange samlere, og samleobjekter fra krigen er svært populære. En av Samlerhusets første medaljesuksesser var samlingen «Norge i krig», og siden oppstarten for 25 år siden har 700 000 nordmenn kjøpt en mynt, medalje, frimerke eller et annet samleobjekt fra oss. Det er med stor ydmykhet og en ganske stor porsjon stolthet vi ser tilbake på det siste kvarte århundret med samlerglede.

Med 25 år med suksess er det ekstra hyggelig for oss som privat selskap å gi tilbake til samfunnet. Det er en oppgave Samlerhuset har tatt og ønsker å fortsette å ha. En ting er at det har vært hyggelig for oss å hjelpe folk som trenger det, bidra til historieforskningen, og ære de som fortjener det, men det har også vært en stor ære og glede for oss, og det gjør alle oss ansatte veldig stolte over historien

vår. Krigshistorie har vært en gjenganger i mye av det vi har gjort, og vi kan blant annet nevne krigsseilerregisteret, statuen av Max Manus, monumentet av Pelle-gruppa og flere arrangement knyttet til gullmyntene fra den utrolige Gulltransporten.

Vi har tyvstartet feiringen av Frigjøringsjubileet og gleder oss stort til 75-årsdagen for da den glade meldingen fra Hjemmefronten ble kringkastet til det norske folk: Vår kamp er kronet med seier. Norge er atter fritt.

Vår kamp er kronet med seier. Norge er atter fritt.

OLE BJØRN FAUSA,
MYNTENTUSIAST OG STYRELEDER
I SAMLERHUSET OG
DET NORSKE MYNTVERKET.

BIDRAGYTERE NR 1 - 2020

IVAR KRAGLUND, amanuensis og tidligere fungerende leder av Norges Hjemmefrontmuseum. Kraglund var tidligere fagansvarlig for Store Norske Leksikon og har skrevet tekster til blant annet krigsmedaljesamlingen «Alt for Norge 1940-1945».

ARNFINN MOLAND, førsteamanuensis i historie og tidligere leder av Norges Hjemmefrontmuseum. Han har skrevet en rekke fagbøker om Hjemmefronten i Norge under 2. verdenskrig, og har skrevet tekster til blant annet krigsmedaljesamlingen «Alt for Norge 1940-1945».

HELGE GERT SIMONSEN, journalist og forfatter. Simonsen har skrevet boka Kapringen, historien om «Isbjørn» og evakueringen av Svalbard. Han er utdannet magister i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo og har blant annet vært redaktør for Forlaget Tanum-Norli og administrerende direktør i Dagbladet. Han er leder av Foreningen Æresgjeld, som har til formål å finne de ukjente gravene til nordmenn henrettet under 2. verdenskrig.

ANDREAS KOLLE, historiker og digital tekstforfatter hos Samlerhuset. Lang erfaring med faktabasert tekst i flere ulike fora. Foruten historie og historieformidling er Kolle svært opptatt av musikk.

ELLEN MORGENSTIERNE, redaktør. Morgenstierne er erfaren skribent og historiefremidler. Hun har lang erfaring innen mynt- og samlerbransjen.

OLE BJØRN FAUSA, myntentusiast og styreleder i Samlerhuset og Det Norske Myntverket. Fausa fattet tidlig interesse for mynt- og frimerkesamling, og startet i 1994 Samlerhuset sammen med tre andre. Med en brennende interesse for historiefortelling er han en viktig bidragsyter til Mynt & Historie og en fast del av redaksjonen.

INNHold NR: 1 - 2020

Gamle helter,

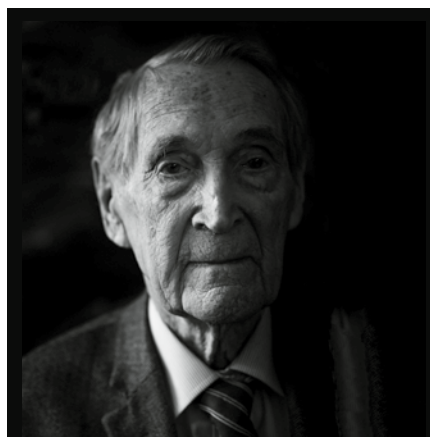

40-42

Det vil helst gå godt

31-35

De kjempet
for frihet 60-62

Norske minnemynter
og myntene som burde
vært utgitt.

18-21

6 Frigjøringen startet i nord

8 **Frigjøringen av Norge**

18 **Ingen norske minnemynter til frigjøringen**

20 Myntene som burde vært utgitt

22 Massive krigsminnemedaljer i bronse

26 Jan Baalstad hedres på byste

27 Krigs- og frigjøringsmynter

31 **Historiene fra samlingen Alt for Norge**

36 Haakon VII: Det selvstendige Norges første konges myntrekke

40 **Gamle helter på ny design**

43 Haakon VII-myntene under krigen

44 Winston Churchills utrolige liv

50 De ukjente døde

60 **De kjempet for frihet**

63 Motstandskamp til lands, vanns og i luften

66 Quiz

Flere partisanere ble hedret med Sovjetunionens Den røde fanes orden, som kan sidestilles med det norske Krigskorset. Debatten om hvorvidt partisaner bør dekorerer post mortem foregår for fullt, og leder av Vardøhus museumsforening, Arnt-Bjarne Aronsen, mener det er på høy tid at partisanbevegelsen får sin anerkjennelse.

Disse startet fr

*De kjempet
først og tapte
stort. Ettertiden
glemte dem.*

Situasjonen på 1930-tallet i Vardø var en urolig periode med arbeiderkamp og klassekamp, og med et radikalt Arbeiderparti og et NKP som styrket seg utover 30-tallet, sier Arnt-Bjarne Aronsen, leder av Vardøhus museumsforening. – Klassekamp og fattigdom gikk hånd i hånd, kommunismen sto sterkt og Sovjetunionen var førende i det politiske bildet, forteller Aronsen. Det var store motsetninger, og arbeideridretten fikk sitt fotfeste. Aronsen forteller om et samfunn der til og med idretten i Norge var delt inn i to ligaer; en for arbeiderklassen og en for borgerskapet.

HVEM VAR PARTISANENE?

Hva var det som gjorde at noen modige nordmenn kjempet vår felles motstandskamp fra sovjetisk side? Da Tyskland okkuperte Norge i 1940 var det mange i nord som hadde sterk tro på at det var Sovjetunionen som kunne bli redningen. – Mange var kommunister og så nok på Sovjet som det forjettede land, forklarer Aronsen. Da krigen kom til Kirkenes, fikk tyskerne blant annet tak i et kartotek over kommunistene, og flere ble banket opp. Med håp om et bedre samfunn og

liv i øst rømte derfor flere over Varangerfjorden mot Sovjet og Moskva der de tilsluttet seg partisanbevegelsen. Mange som ble værende ble også på en eller annen måte engasjert i etterretning eller annet motstandsarbeid. Allerede før tyskerne angrep Narvik hadde russerne etablert et nettverk av agenter i Norge.

FIKK IKKE ANERKJENNELSE

– Partisanhistorien må bli en del av den norske historien, slår Aronsen fast. Hvorfor ble denne delen av motstandskampen glemt? – Det var den røde hær som knuste det nazistiske militæret og kom først til Berlin i 1945. Kommunisme hadde generelt en høy standing blant folk i Europa etter frigjøringen. Men den røde hærs økende popularitet ble sett på med stor uro fra amerikansk side, og etter at USA gjorde en del strategiske grep som å bidra økonomisk til oppbyggingen av Europa, og etter 1948 ble det et politisk stemningsskifte. Da kom McCarthy-tiden med kommunisthat og partisanene ble mistenkt for å drive spionasje, mener Aronsen. Han forteller om Solveig Berg, enken etter den kjente partisaner Gunnar Berg. Da hun kom hjem til Vardø i '45 etter å jobbet som en norsk stemme for

frigjøringen av Norge

I Partisanmuseet i Kiberg henger bilder av partisanene som jobbet for Norges frihet i motstandskampen under 2. verdenskrig. Frigjøringen av Norge startet 25. oktober 1944 da Den røde armé gikk inn i Finnmark. De norske partisanene deltok på sovjetisk side, en innsats som av ettertiden har blitt dysset ned.

motstandskampen i Moskva Radio, ble hun kalt Sovjetstjerna. – Man fikk gjerne nedlatende navn klistra på seg av politiske motstandere, sier Aronsen, som selv ble kalt «kommunistunge» på grunn av bestefaren. Ikke alle turte stå frem med at de hadde vært partisaner. – Det var en ekkel stemning her oppe den gangen.

GLAD FOR AT HISTORIEN FORTELLES

Selv om stemningen er en annen nå enn den var i etterkrigstiden, er historien om de norske partisanene fremdeles ukjent for mange. Da Kong Harald og Dronning Sonja la ned krans ved partisanermonumentet under sin signingsferd i 1992, ble det av gjenlevende partisaner sett på som en anerkjennelse. Partisanmuseet jobber på frivillig basis, og har planer om å utvikle museet videre. – Jeg er glad for at partisanbevegelsen er et tema og at historien gjøres kjent, avslutter Arnt-Bjarne Aronsen.

Les mer om frigjøringen av Norge som startet i Nord-Norge allerede høsten 1944: <https://samlerhuset.blog/frigjoringen-av-norge-startet-i-nord/>

Frigjøringen av Norge

Frigjøringen av Norge startet 25. oktober 1944 da sovjetiske tropper frigjorde de østlige delene av Finnmark fra tysk okkupasjon. Mange nordmenn deltok som partisaner på sovjetisk side i kampen mot tyskerne.

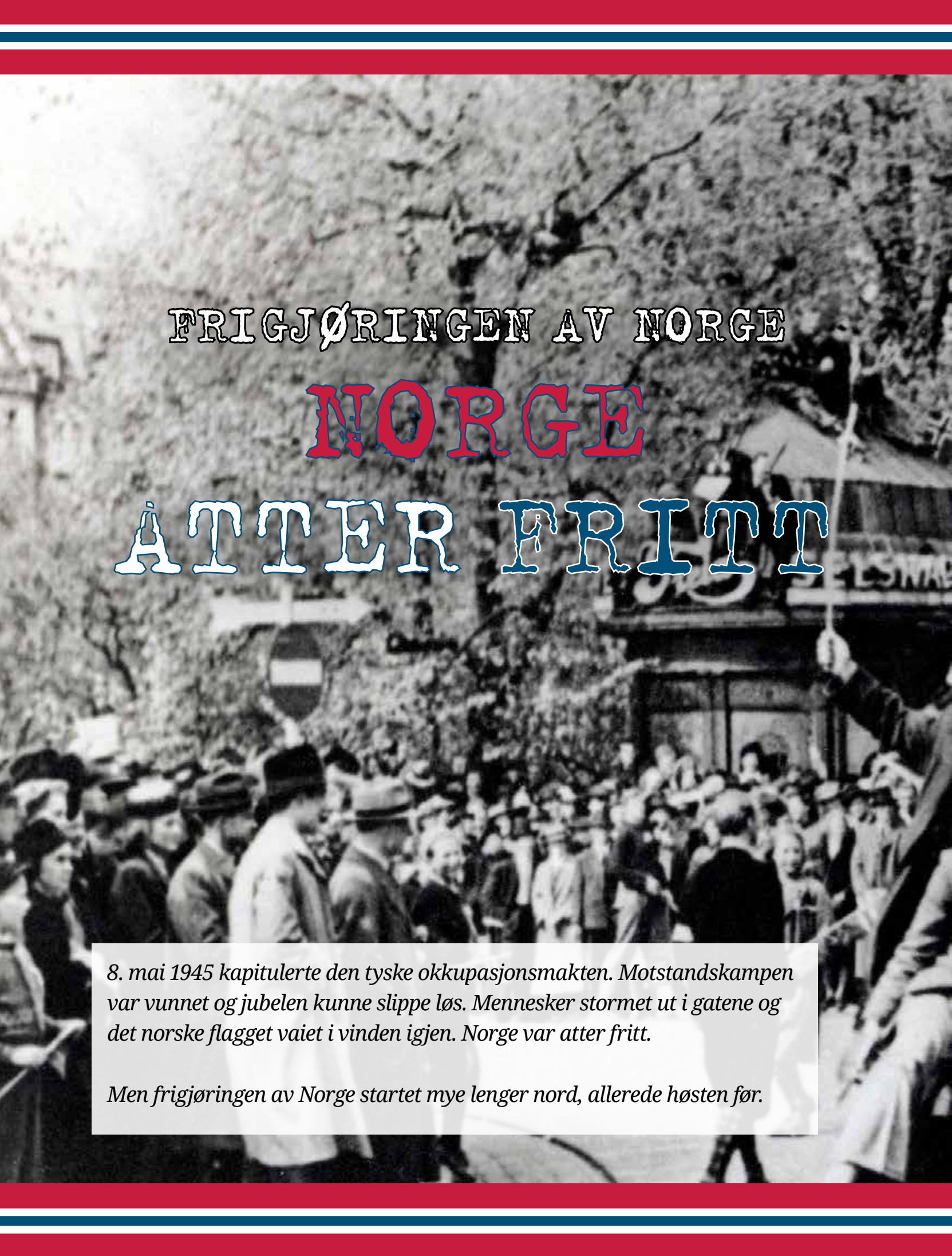
De tyske styrkene fikk ordre om å bruke den brente jords taktikk ved tilbaketrekningen gjennom Finnmark og Nord-Troms, og befolkningen ble beordret om å evakuere i påvente av at hus og hjem skulle brennes og ødelegges. Den nordligste delen av landet betalte en høy pris for frigjøringen.

Frigjøringen av Norge startet i Nord-Norge. 8. mai 1945 ble Hjemmefrontens parole sendt ut til det norske folk: «Vår kamp er kronet med seier. Norge er atter fritt». Les mer om frigjøringen på de neste sidene.

Partisaner i Finnmark

Partisanene i Finnmark var en motstandsbevegelse som besto av sivile finnmarkinger som kjempet sammen med sovjetiske styrker. Virksomheten kom i gang etter okkupasjonen i 1940, da Norge og Sovjet kjempet på samme side mot tyskerne. De norske partisanene dro til Sovjet, fikk opplæring i etterretningsarbeid og tjenestegjorde i Den røde armé. De omtrent 50 partisanene i Finnmark befant seg i Kiberg ved Barentshavet helt øst i Finnmark. Her ligger Partisanmuseet som en del av Vardøhus Museumsforening. Totalt var det litt over 200 personer som var involvert i partisanbevegelsen under krigen.

Arbeidet partisanene i Finnmark gjorde ble ikke anerkjent før på 1980-tallet på grunn av den kalde krigen og frykten for kommunisme og samarbeid med Sovjetunionen. I moderne tid har Forsvarsdepartementet utredet spørsmålet om dekorasjon av partisanener, men regjeringen konkluderte i 2017 med at det ikke skulle deles ut flere medaljer for innsats under 2. verdenskrig. Den siste partisaner, Gunnar Halvari, døde i 2008.

FRIGJØRINGEN AV NORGE NORGE ÅTTER FRITT

8. mai 1945 kapitulerte den tyske okkupasjonsmakten. Motstandskampen var vunnet og jubelen kunne slippe løs. Mennesker stormet ut i gatene og det norske flagget vaiet i vinden igjen. Norge var atter fritt.

Men frigjøringen av Norge startet mye lenger nord, allerede høsten før.

Den norske styrken som deltok i frigjøringen av Finnmark

Det var bare én norsk styrke som deltok i frigjøringen av Finnmark: 280 soldater i 2. Bergkompani kom 10. november 1944 fra Skottland til Finnmark. Styrken var under sovjetisk kommando.

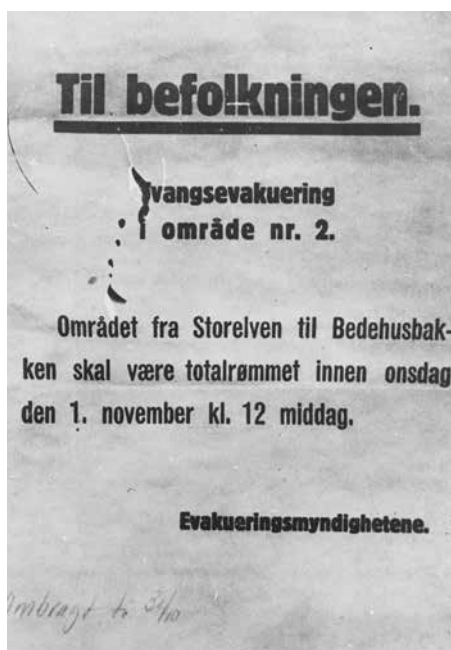

Gamme i Finnmark der de som nektet å la seg evakuere overvintret. Disse ble kalt huleboere.
Foto: NTBs krigsarkiv i Riksarkivet, Flickr Commons

Takken til nord

Krigen skulle være over før det offisielle Norge anerkjente russernes innsats i Finnmark i oktober 1944. Først 30. juni holdt kong Haakon VII en tale der han omtalte Den røde armé som befrieren av Nord-Norge. I etterkrigstid uttalte dessuten Olav, som da var blitt konge, at tvangsevakueringen i nord var landets største tragedie etter svartedauden.

Den manglende hjelpen, fortielsen i ettertid og behandlingen nordlendingene fikk i etterkrigstiden har lenge vært et glemt, og ikke minst flaut, kapittel i historien om et Norge i krig.

En av mange plakater som ble slått opp i Hammerfest i månedsskiftet oktober/november 1944 i forbindelse med tvangsevakueringen av befolkningen i Nord-Norge. Foto: NTBs krigsarkiv i Riksarkivet / Flickr Commons

Allerede de første dagene etter befrielsen av Kirkenes meldte omlag 1.500 nordmenn seg som frivillige til de norske styrkene. Under ledelse av norske offiserer tok de straks opp trening og vaktarbeide i de befrieede områder.

Bildet er tatt under legeundersøkelsen, som fant sted i en forhenværende tysk brakke. Foto: Ole Friele Backer, NTBs krigsarkiv i Riksarkivet / Flickr Commons

Huleboere i nord: Mor og barn i Finnmark i 1944, trolig etter tvangsevakuering og nedbrenning samme høst. Foto: Ole Friele Backer / Wikimedia commons

Tre små jenter fotografert etter at de hadde sett de norske troppene rykke inn i Kirkenes i begynnelsen av november 1944. De lykelige smilene feier bort alle tegn på de strabaser som befolkningen i Kirkenes-området måtte gjennomgå før tyskerne ble jaget ut. Foto: Ole Friele Backer, NTBs krigsarkiv i Riksarkivet / Flickr Commons

Det er 7. oktober 1944 da Den røde armé går til motoffensiv mot tyske styrker langs hele fronten ved Litza-elva vest for Murmansk bare 55 mil fra den norske grensa. Murmanskfronten har vært åstedet for en tre års stillingskrig mellom de sovjetiske og de tyske og finske styrkene. Murmanskfronten var den nordligste delen av Østfronten, med de høyeste tapene der titusener av soldater på begge sider hadde mistet livet. Over 10 000 soldater falt ved Litza under 2. verdenskrig.

Samtidig som de sovjetiske styrkene angriper ved Litza, starter tyskerne tilbaketrekningen. De finske styrkene ble nedkjempet i sommeren 1944, og tyske soldater var ikke velkomne i Finland lenger. Tyskerne starter tilbaketrekningen fra Finland, Russland Finnmark og det østlige Troms. Operasjon Nordlichts skal få 200 000 soldater, tusenvis av krigsfanger, 20 000 kjøretøy og 60 000 hester ut.

18. oktober krysser russerne norskergrensa. Den norske regjeringen i London er ikke informert. Usikkerheten om hvor langt de ville gå, og hvor lenge de ville bli der, hersker.

RUSSLAND BEFRIR KIRKENES

Kirkenes var et strategisk punkt for den tyske krigsmakten, og har helt siden sommeren 1940 vært under okkupasjon. Krigen setter dype spor i byen i nord. Fra juni 1940 og frem til oktober 1944 blir byen bombet hele 328 ganger på jakt etter tyske mål. Det er ikke til å unngå at sivile mål også blir rammet.

25. oktober 1944 rykker sovjetiske styrker inn i Finnmark og nedkjemper de tyske styrkene. Dette siste, avgjørende slaget om Kirkenes koster flere tusen soldaters liv og nærmest jevner byen med jorden. Samtidig kan det regnes som begynnelsen på slutten og begynnelsen av frigjøringen av Norge.

DEN BRENTE JORDS TAKTIKK

Hitler gir selv ordre om det som av mange skal komme til å omtales som Norges største krigstragedie. 28. oktober bestemmer tyskerne seg: Finnmark og Nord-Troms skal tvangsevakueres og brennes. «Medlidenhet med befolkningen er ikke på sin plass», står det skrevet i direktivet som

Fra nord: En gutt feirer frigjøringen med norsk flagg, stående på en mur ved et bombet hus i Nord-Norge. Arkiv Nordlandsmuseet

Sovjetiske soldater møter nordmenn i det friggjorte Kirkenes. Foto: Riksarkivet, Flickr Commons

Kirkenes lå i ruiner etter den tyske nedbrenningen. Foto: Ole Friele Backer, NTBs krigsarkiv i Riksarkivet / Flickr Commons

Norske ungdommer under frigjøringen i Stockholm 7. mai 1945.
Foto: Riksarkivet / Flickr Commons

8. mai

Det var eingong en vår
som aldri ut or minnet går.

Det er den våren me fekk fred,
og våpna dei vart lagde ned.

Me stod der alle tett i tett
og kunne ikkje sjå oss mett
på flagget som var heist på stong – me gret og
lo – alt på ein gong.

I slik ei stund – vart flagget tolk –
dei tala for sitt norske folk.

Dei veiva mot ein himmel blå
den takk me alle kjende på.

Det var i mai – nett slik som no
at folka jubla, song og lo.

Det heile var eit eventyr -
og freden den var ung og yr.

I atterklngen frå vår fridomsvår
me høyrer ormen – etter 40 år:

No har me fred! No er me fri!
Du store tid!

- Agnes Tertnes

Bodø sentrum frigjøringsdagen 8. mai 1945. Foto: Arkiv Nordlandsmuseet

kommer direkte fra Berlin, etter oppfordring fra Josef Terboven.

Evakueringen av Nord-Norge har vært et betent tema i norsk krigshistorie. Fra Hjemmefronten i Oslo blir det oppfordret til å boikotte fremmedmaktens ordre om evakuering, og mange blir stemplet som «dårlige nordmenn» dersom de ikke motsetter seg. Mot 200 000 tyske soldater har de fleste lite å hamle opp med, og hjelpen fra norske myndigheter og de andre allierte er mildt sagt beskjeden.

Årsaken til at Tyskland velger å ta i bruk den brente jords taktikk og tvangsevakuere og brenne ned Finnmark og Nord-Troms, er for å hindre den sovjetiske Røde armé i å dra nytte av ressursene dit de kom.

Nærmere 60 000 mennesker tvangsflyttes sørover, mens rundt 25 000 gjemmer seg bort i fjell og i utmark. Huleboerne er de som overvintret og bodde under velte båter, i gammer og små huler i fjellet. Det er både spedbarn og eldre på over 70. Noen blir til og med født her denne vinteren. Få var forberedt på en såpass langvarig tilværelse i det skjulte, og få har fortalt mye om egne opplevelser i ettertid. Det er en tid preget av uvisshet, usikkerhet og isolasjon. Heldigvis er det en mild vinter med lite snø.

Mange av de som blir igjen håper at russiske eller norske styrker snart skal komme og befri dem. Men fremrykkingen av Den røde armé stanser opp da de når Tana 8. november, og Vest-Finnmark og Nord-Troms blir et ingenmannsland der det er livsfarlig å oppholde seg. Her blir nesten all bebyggelse brent. Hvorfor den sovjetiske fremrykkingen stanser har med både årstiden og militærstrategi å gjøre. Dessuten vil en eventuell fremrykking kunne føre til at tyskerne tvangsevakuere og svir av landet helt ned til Trøndelag. Fra oktober 1944 til mai 1945 blir alt av broer, veier, telefonlinjer, kraftverk, kaier og fiskebåter brent og ødelagt. Ødeleggelsene er massive og katastrofale.

BLE OPPFORDRET TIL MOTSTAND

Det er som nevnt mange som motsetter seg evakueringen. En slik motstand blir sterkt oppfordret av Hjemmefronten i Oslo. Også Kronprins Olav oppfordrer fra London i

slutten av november lokalbefolkningen i Finnmark om å gjøre motstand ved ikke å adlyde fiendens evakueringsordre. De som ikke motsetter seg det tyske kravet slet i ettertid med stempelet som «dårlige nordmenn». De blir generelt dårlig behandlet i sør for ikke å ha stått opp mot de 200 000 tyske soldatene. Den offisielle krigshistorien forteller om 33 nordmenn som døde etter å ha blitt jaget fra hjemmene sine, men nyere granskning kan tyde på at dette tallet kan tidobles. Generelt har de mange skjebnene til de mange ukjente krigsheltene, og til de mange menn, kvinner og barn som overvintret i huler, vært lite kjente historier.

Kronprins Olavs oppfordring om motstand har i ettertid vært omstridt og kritisert. Det samme har resten av norske myndigheters manglende bistand i situasjonen. London-regjeringen lovet hjelp som aldri kom, og har derfor blitt beskyldt for å ikke ha forstått alvoret i situasjonen. Ingen av Norges allierte under krigen deltok i noen videre grad, og de norske myndighetene sendte bare en symbolsk styrke på 300 mann. Ikke noe særlig for å hamle opp med 200 000 tyskere!

FRIGJØRING I ORDNEDE FORMER

Mens frigjøringen av Nord-Norge foregår dramatisk, ender krigen offisielt uten kamp og væpnet motstand. Det er ikke tilfeldig. Helt siden høsten 1944 har Hjemmefrontens ledelse sett det som sin oppgave å legge forholdene til rette for at overgangen fra krig til fred skulle foregå i ordnede forhold. I samarbeid med London-regjeringen blir det lagt detaljerte planer for innsettelse av såkalte gode nordmenn – det vil si ubestridte anti-nazister – som ledere i kommune-, fylkes- og sentraladministrasjonen i tillegg til i en rekke nazifiserte etater. Milorg har dessuten laget instruksjoner for hvordan de nærmere 40 000 væpnede menn og kvinner i Hjemmestyrken skal rykke frem når kapitulasjonen trer i kraft. De skal sikre ro og orden. 5. mai 1945 gir London-regjeringen Hjemmefrontens ledelse en vidtgående fullmakt til å opptre på dens vegne inntil de første statsrådene var tilbake på norsk jord.

TYSKLAND KAPITULERER OG FEIRINGEN STARTER

Natten mellom 6. og 7. mai 1945 kapitulerte Tyskland betingelsesløst på alle fronter da general Alfred Jodl underskriver den første versjonen av kapitulasjonsteksten ved Reims i Frankrike. Dokumentet trer i kraft dagen etter, da den endelige teksten også skrives under i Berlin. Meldingen kommer fra London i halv fire-tiden 7. mai: Tyskerne har kapitulert i Norge!

Om ettermiddagen 7. mai gir Fædrelandsvennen ut et ekstrablad med overskriften: FRED! Folk fra hele landsdelen går ut i gatene med norske flagg. De gode nyhetene sprer seg som ild i tørt gress over hele landet. Norske politiske fanger slippes ut av fengsler. Om kvelden flammer bålene opp rundt omkring i gatene. Blendingsgardiner, NS-plakater og symboler brennes mens ungdommene danser rundt flammene.

Aftenposten, på sin side, er fortsatt nazi-styrt og fastholder i morgenutgaven den 7. mai at Quislings regjering er Norges lovlige og faktiske regjeringen. Aftenutgaven har trykket Knut Hamsuns minneord om Adolf Hitler på forsiden. Dagen etter derimot, trykker Oslo-pressen Hjemmefrontens hilsen på forsiden: Vår kamp er kronet med seier. Norge er atter fritt.

«Vår kamp er kronet med seier», fra Hjemmefrontens ledelse 8. mai 1945. Plakat fra Nasjonalbibliotekets plakatsamling.

FORHÅNDSINFORMASJON

SAMLERHUSET

Det Norske Myntverket utgir minnemedalje til Frigjøringen 75 år

Forhåndssalg

- LANSERES I FEBRUAR!

*ILLUSTRASJONSFOTO

GRATIS TIL DEG

FRIGJØRINGSMEDALJEN 1945-2020

Begrenset opplag
Ingen videre forpliktelser

DET NORSKE MYNTVERKET

Utgiver: .....Det Norske Myntverket
Metall: .....Myntmetall (CuZn)
Kvalitet: .....Belagt med sølv og patinert

Diameter: .....38,61 mm
Vekt: .....26 gram

GRATIS

- frakt på 39 kr til kommer

Bestill raskest på www.samlerhuset.no/frigjoringen eller ring **0 25 50**

«LUKKET PÅ GRUNN AV GLEDE»

Selv om freden ikke offisielt har kommet til Norge ennå skal være ennå, feires det allerede fra kvelden 7. mai. Og 8. mai starter slik 7. mai slutter: Med jubel og norske flagg i gatene. Gledesscenene lar seg vanskelig beskrive. «Ja vi elsker» spilles på radioen og butikkene stenger flere steder i hovedstaden – «Lukket på grunn av glede!» står det skrevet på en lapp på en av butikkdørene.

Men flere steder er også gleden blandet med uro og bekymring. Ingen vet sikkert om tyskerne vil kapitulere uten motstand. Dessuten er det mye hat og innestengt aggresjon som nå får utløp. Blant annet blir NS-kontorene i Stavanger stormet, og papirer, møbler og propagandamateriell kastes ut av vinduene. Samtidig går barn og voksne i tog der de marsjerer, synger

Gledelige gjensyn på jernbanestasjonen i Trondheim da Falstad-fangene vender hjem 9. mai 1945. Foto: Trondheim byarkiv / Flickr Commons

Britiske soldater i Oslo 13. mai 1945. Foto: Wikimedia commons

og jubler. 9. mai blir det ærverdige Grand Hotell i Stavanger, som hadde vært rekvirert av den tyske okkupasjonsmakten, påtønt. Hotellet blir totalskadd og må senere rives.

KRIGEN ER OFFISIELT OVER

Den allierte militærkommisjonen, under ledelse av brigader Hilton, lander på Fornebu klokken 16.30 om ettermiddagen den 8. mai 1945. Herfra reiser de til det tyske hovedkvarteret på Lillehammer der de ankommer klokken 23. Klokken 02.41 signerer Franz Böhme den tyske kapitulasjonen. Böhme er den øverste tyske representanten på norsk jord etter at Terboven har tatt sitt eget liv dagen før.

Våpenstillstanden trer offisielt i kraft ved midnatt den 8. mai. Maidagene 1945 blir en stor folkefest – for de som hadde avvist nazismen. Krigsfanger i leire over hele landet slippes fri. Mens folk jubler i gatene og vifter med norske flagg, begynner hjemmestyrkene å arrestere nazister, torturister, angivere og andre av fiendens medløpere.

KRONPRINS OLAVS HJEMKOMST

Det er fred og norske flagg som vaier i vinden denne vakre maidagen når tusener av mennesker nok en gang finner veien ut i Oslos gater. Nå skal kronprinsen ønskes velkommen hjem! 13. mai 1945 ankommer Kronprins Olav den norske hovedstaden sammen med fem regjeringsmedlemmer. Han eskorteres til slottet i åpen bil med motstandsmannen Max Manus bevæpnet og årvåken i forsetet. Etter fem lange år i eksil må det ha vært stort for Olav å møte folket i et fritt Norge. NRKs arkivbilder fra kjøreturen viser en tydelig preget, og ikke minst glad, Olav sittende oppå kalesjen i den åpne bilen som tar ham fra kaia til slottet. Stuntet med å sette seg opp på denne måten blir dårlig likt av sikkerhetsvaktene, som var redde for tyske snikskyttere blant den jublende folkemengden. Men med livvakten Max Manus i forsetet, kommer Olav seg trygt frem. Fra slottsbalkongen holder han en tale til folket.

KONGEN VENDER HJEM

14. mai erklærer Hjemmefronten at den har fullført oppdraget, og legger ned sine verv. 31. mai kommer stortingspresident Carl J. Hambro, statsminister Johan Nygaardsvold og resten av regjeringen hjem. 7. juni 1945, på dagen fem år etter at han forlot Norge, går Kong Haakon VII og resten av kongefamilien i land på Honnørbrygga i Oslo.

Norge er atter fritt.

Under britisk styre

Mellom 9. mai og 7. juni var Norge formelt under britisk militærstyre.

Bildet av Kronprins Olav og Max Manus fra 13. mai 1945 er blant de mest kjente fra frigjøringen av Norge i 1945.

Barneetget i Trondheim 17. mai 1945. Foto: Trondheim byarkiv / Flickr Commons

17. mai 1945 på Skansen i Stockholm. Mange nordmenn befant seg fremdeles i Sverige da freden kom. Foto: Riksarkivet / Flickr Commons

Kongefamilien vinker til folket fra slottsbalkongen 7. juni 1945, dagen da Kong Haakon, Kronprinsesse Märtha og barna Astrid, Ragnhild og Harald kom hjem. Foto: Oslo museum / Wikimedia commons.

Terboven ville kjempe videre

Etter at Adolf Hitler tok sitt eget liv 30. april 1945, var Josef Terboven innstilt på å kjempe videre. Men det nye tyske statsoverhodet, Karl Dönitz, ville ha en rask slutt på krigen. Terboven blir avsatt og tar sitt eget liv 7. mai 1945. General Franz Böhme blir dermed den øverste representanten for tyske myndigheter på norsk jord, og var opptatt av å få til en «ærefull marsj» for de 350 000 tyske soldatene hjem til Tyskland.

Frigjøringen bør markeres av Norges Bank

Norges Bank: Frigjøringen 75

Frigjøringen har tidligere blitt hedret på minnemynt, både i forbindelse med 25-, 35- og 50-årsjubileet. Nå har Norges Bank vurdert at 75-årsjubileet etter Frigjøringen ikke er verdig å minne i edelt metall.

Norges Bank forvalter den norske stats minnemyntutgivelser, og sender i den forbindelse rutinemessig ut på høring forslag til hvilke minnemynter som vil bli vurdert, og utgitt de kommende årene. Ved siste høring ble kun to minnemynter i edelt metall vurdert for den kommende perioden, men også disse ble senere forkastet. Det var Kronprinsparets 50-årsdager og Frigjøringen 75 år som ble vurdert, men senere ikke funnet verdig en plass på norsk minnemynt.

Myntverk og nasjonalbanker verden over kommer til å markere 75-årsjubileet for Frigjøringen i hopetall. 75-årsjubileet for D-dagen tidligere i år ble feiret med en rekke arrangement og utstillinger, der også vår egen statsminister Erna Solberg deltok. 75-årsjubileet for Frigjøringen neste

år vil antagelig være den siste markeringen der veteraner er tilstede.

Minnemynter har lang kulturell tradisjon i Norge og er ett av få virkemidler den norske stat har til å markere jubileum, historiske hendelser, viktige hendelser i samtiden eller personer. Mynt er definitivt den eldste, mest varige og folkelige måten å

hedre og jubilere. Dette ble beskrevet av det rådgivende utvalget for minnemyntutgivelser nedsatt av Finanskomiteen i 2013.

Norges Bank har en restriktiv praksis for utgivelse av minnemynter. I sitt høringssvar til Norges Bank skriver Det Norske Myntverket at en slik restriktiv linje likevel ikke må gå på bekostning av utgivelser som vil

LES OGSÅ MYNT & HISTORIE 2/2017 FOR MER OM MINNEMYNTFORVALTNINGEN I NORGE. NOE AV DET DU KAN LESE OM HER ER:

- Minnemynter bør ikke forvaltes av Finansdepartementet, men av Kulturdepartementet.
- Stans i utgivelser av minnemynt er et kulturhistorisk brudd i Norge.
- Ved å ikke gi ut minnemynt mister staten det eneste virkelig varige virkemiddelet de har for å hedre begivenheter og personer.

år ikke nødvendig å markere

være naturlig å markere på mynt etter sentralbankens egne retningslinjer. Det er uttalt at det skal være begivenhetene som avgjør utgivelseshyppigheten. Med dette vil det være flere begivenheter som bør markeres med mynt i årene som kommer.

DET NORSKE MYNTVERKET ANBEFALER MINNEMYNT

Videre skriver Det Norske Myntverket i sitt høringssvar:

Det Norske Myntverket stiller seg uforstående til innstillingen om å ikke prioritere å markere Frigjøringen 75 år og begrunnelsen for dette.

Frigjøringsjubileet i 2020 er siste gang vi kan regne med å ha med generasjonen som deltok på den faktiske markeringen i 1945. Norge som nasjon har feiret Frigjøringen på mynt tre ganger tidligere, men med de siste 25 årenes økt fokus på glemte helter, krigsseilerne og –flyverne, mener vi det er naturlig at det offentlige tar i bruk de

Det Norske Myntverket stiller seg uforstående til innstillingen om å ikke prioritere å markere Frigjøringen.

virkemidlene man har for offentlig markering, herunder også tradisjonell minnemynt i anledning 75-årsjubileet i 2020.

Internasjonalt ble 75-årsmarkeringen for D-dagen minnet med både arrangement og minnemynter over hele verden. Det er stor sannsynlighet for at 75-årsmarkeringen for Frigjøringen vil feires stort over hele Europa og at internasjonale myntverk vil gi ut minnemynter til anledningen. I tillegg til Frigjøringen markerer 1945 også hjemkomsten til Kong Haakon VII etter fem år i

eksil. Norge valgte monarki gjennom demokrati og Kong Haakon ble møtt med et folkehav – både i 1905 og i 1945.

Mynt & Historie stiller seg bak uttalelsene i høringssvaret fra Det Norske Myntverket til Norges Bank, og har også tidligere skrevet om minnemyntforvaltningen i Norge i sin helhet (nummer 2/2017).

Retningslinjer for utgivelse av minnemynter

For å markere store nasjonale og historiske begivenheter, enkeltpersoner eller organisasjoner og institusjoner som har hatt stor betydning for landet, utgir Norges Bank to kategorier minnemynter; jubileums- og minnemynter og sirkulasjonsmynter med spesialpreg.

Jubileums- og minnemynter er mynter i edelt metall som selges som samlermynt. De utgis med hjemmel i sentralbanklovens § 16 og delegasjon av myndighet til å treffe vedtak i saker etter denne paragraf til Norges Bank, jf. brev fra Finansdepartementet 13.10.2014. Sirkulasjonsmynter med spesialpreg utgis som vanlig betalingsmynt, med hjemmel i sentralbanklovens § 13.

Jubilee innenfor Kongehuset og jubilee knyttet til konstitusjonen kan markeres med jubileums- og minnemynter. Øvrige begivenheter, enkeltpersoner, organisasjoner og institusjoner markeres med sirkulasjonsmynter med spesialpreg. Utgivelser for å markere historiske begivenheter bør fortrinnsvis være knyttet til landets historie etter 1814. Utgivelser knyttet til en person må med unntak av Kongehuset gjelde en avdød. Organisasjoner og institusjoner som markeres bør som hovedregel være minst 100 år.

Det forutsettes en restriktiv praksis for utgivelse av minnemynter, i samsvar med forutsetninger i forarbeidene til sentralbankloven. Det skal være begivenhetene som avgjør utgivelseshyppigheten.

Kilde: Norges Bank

Myntene som kunne og burde vært utgitt

Det Norske Myntverket etterlyser i sitt høringssvar til Norges Bank flere aktuelle begivenheter i listen over aktuelle jubileums- og minnemynter. Disse nedenfor listede jubileer og hendelser passer bankens egne definerte retningslinjer over utgivelser.

Kronprinsparets 50-årsdager

50-årsjubileene til Kronprinsparet er en anledning som er vanlig å markere med minnemynt i andre land som det er naturlig å sammenligne seg med. Jubileene ble foreslått av bankens rådgivende komité, men de har senere forkastet forslaget til tross for at det ville være godt innenfor retningslinjene for utgivelse av minnemynter i Norge. Det Norske Myntverket anbefaler derfor en minnemynt til Kronprinsparets 50-årsdager i 2023.

Foto: Jørgen Gornæs / Det kongelige hoff.

Grunnleggelsen av Sølvverket på Kongsberg i 1623

Det er ingen tvil om at denne begivenheten har vært delaktig i å forme Norge som land, og som dermed oppfyller kriteriet for retningslinjer om minnemynter om å «ha hatt stor betydning for landet». Sølvverket på Kongsberg er viktig i Norges monetære historie som forleggeren til myntverket og Norges Bank, og vil være naturlig å markere på minnemynt.

30 år med Kong Harald

«Jubileer innenfor Kongehuset og jubileer knyttet til konstitusjonen kan markeres med jubileums- og minnemynter». Det er naturlig å markere 30 år med Kong Harald som regent i 2021, med minnemynt i edelt metall som en del av det offentlige Norges feiring.

Svalbard en del av Norge

Svalbard ble en del av Norge som følge av Svalbardtraktaten i 1920, og ble i 1925 offisielt tatt over av Norge. Svalbard utgjør nesten 16 prosent av Norges areal. Her er gjort en rekke investeringer, inkludert det globale frøhvelvet. Inkluderingen av Svalbard i nasjonen Norge ville vært naturlig å markere på minnemynt.

Foto: AdobeStock

Adelen oppheves – og demokratiet ble satt på prøve

Da adelen ble opphevet i 1821 ble det selve lakmustesten for Norges grunnlov. Kongen hadde utsettende veto, og han hadde brukt den to ganger, i 1815 og 1818. Da loven om å avskaffe adelen gikk gjennom Stortinget i 1821 var det fare for krig: Karl Johans tropper sto klare. Stortinget valgte imidlertid frihet foran frykt, og kongen måtte godta den nye hverdagen. Denne begivenheten er en viktig begivenhet for konstitusjonen og er naturlig å markere på minnemynt.

Norges flagg 200 år

Norges flagg ble godkjent i 1821. Flagget er omtalt i Grunnloven og markeringen av 200-årsjubileet er helt klart knyttet til konstitusjonen og oppfyller dermed kravene til minnemyntutgivelse. Norges rene flagg er et symbol på Norges utvikling mot et demokratisk og fritt samfunn, og har dessuten stor betydning for motstandskampen under 2. verdenskrig og for verdiene som ligger til grunn for Norge. Det Norske Myntverket vil på det sterkeste anbefale minnemyntutgivelse for å markere 200-årsjubileet for Norges flagg.

Kjell Aukrust, Prøysen, 17. mai-feiring og kong Haakons 150-årsdag

Norges Banks komité har listet opp og vurdert mange gode forslag for markering på sirkulasjonsmynt med særpreg de kommende årene. Det Norske Myntverket savner imidlertid enkelte begivenheter:

2020:

Kjell Aukrust 100 år

I 2020 er det 100 år siden den folkekære forfatteren og tegneserieskaperen ble født. En sirkulasjonsmynt med særpreg ville vært en verdig feiring av jubilaranten.

50 år siden Alf Prøysen døde

Alf Prøysen ble født i 1914, og vil i minnemyntsammenheng alltid komme i konflikt med grunnlovjubileet. Henrik Ibsen ble markert med en 20-krone med spesialpreg i 2006 – 100 år etter sin død.

2021:

50 år siden man fant olje på Frigg-feltet

Samtidig vedtas det å opprette Statoil som et statlig oljeselskap. Denne begivenheten endret Norge fullstendig fra å være et fattig utviklingsland til å bli det moderne Norge vi kjenner i dag. Få hendelser har vært viktigere for landet i nyere tid. Oljenasjonen Norge ble forøvrig fremhevet som motiv på Hundreårsmyntene i gull og sølv i 2004.

2022:

100 år siden Karen Platou ble valgt inn som første kvinnelige på fast plass i Stortinget

Under 2. verdenskrig var hun dessuten med i motstandsbevegelsen og måtte som 64-åring flykte til Sverige. En sirkulasjonsmynt med særpreg som hedrer Karen Platou vil kunne spre kunnskap både om demokrati, kvinnekamp og motstandskamp.

Kjell Aukrust står bak den fargerike historien om Flåkløya.
Foto: wikipedia

100 år siden Kristine Bonnevie, Norges første kvinnelige professor, ble født.

Kong Haakon VII 150 år

– som det frie Norges første konge og som en av de viktigste forsvarene av Grunnlovens prinsipper.

2023:

150 år med kroner og øre som myntenhet.

En milepæl nettopp i norsk mynthistorie.

150 år siden Gerhard Armauer Hansen oppdaget lepra-basillen

og med det både fant en kur for spedalskhet og for første gang i verdenshistorien beviste at sykdommer kunne smittes via basiller. Armauer Hansens navn er svært viktig i medisinsk historie og en person hvis virke bør hedres.

2024:

200 år siden den første 17. mai-feiringen.

De første årene etter 1814 ble 17. mai feiret bare noen få steder. 10 år etter, i 1824, ble 17. mai feiret i visse kretser også i Kristiania. Først i 1836 feiret Stortinget for første gang dagen, og man kan egentlig si at det var fra da av 17. mai ble vår nasjonaldag. Kanskje kommer det en minnemynt i 2036?

2026:

Olav Duun 150 år

internasjonalt anerkjent forfatter og en av norske forfatters beste forkjempere for nynorsk.

Privat aktør tar ansvar der det offentlige Norge svikter

Noen hedrer historien med film, andre med bøker. Verdens myntverk og sentralbanker hedrer den på edelt metall.

Noen formidler historien i bøker eller gjennom film, mens Samlerhuset formidler historien gjennom medaljer. – Med disse medaljene ønsker vi å bidra til at historien ikke blir glemt, forteller Samlerhusets Ole Bjørn Fausa.

Samlerhuset har i en årrekke hedret våre krigshelter på minnemedaljer. I samlingen «Kampen for frihet – mange helter, et fritt Norge» fremheves krigshelter, ulike historier og heltemot. Samlingen er en unik dokumentasjon av krigshistorie i massiv bronse. Alt fortalt på

æresmedaljer og med medfølgende historisk dokumentasjon. Dette er historiene om heltene som kjempet for et fritt Norge, og om de mange som kanskje tidligere har vært mindre hedret.

– Samlerhuset ønsker å være en samfunnsaktør som bidrar til at historien ikke blir glemt,

sier Ole Bjørn Fausa. – Denne samlingen skapte vi fordi vi ønsket å fortelle resten av historien og få frem flere personer og historier enn de allerede mest fortalte. Norges Hjemmefrontmuseum har hjulpet til med utvelgelsen, og det har vært en spennende reise. Her kan du lese litt om hele serien.

Jan Baalsrud – mot alle odds

Historien om Jan Baalsrud er beretningen om tragedie, men også overlevelsesvilje og heltemot. Den er også i særlig grad fortellingen om uegennyttig innsats fra en lang rekke personer som sørget for at Jan Baalsruds historie tross alle vansker fikk et lykkelig forløp. Baalsruds historie er også fortalt gjennom filmene og bøkene «Ni liv» og «Den 12. mann».

Torstein Raaby og Karl Rasmussen – Jakten på Tirpitz

I årene etter Hitlers maktovertakelse ble det satset stort på opprustning. Krigsmarinen ble et hovedområde, og en rekke store fartøy ble planlagt og fullført. Størst av dem alle var slagskipene Bismarck og Tirpitz. Sistnevnte tok seg til norskekysten i januar 1942 uten å bli fanget opp av radiosignaler. Skipet ble først observert i Trondheimsfjorden, og forankret senere ved flere posisjoner langs norskekysten. Etter flere forsøk på å skade det tyske fartøyet, var det til slutt Raaby og Rasmussens etablering av kontakt med de allierte via radiosendere, som bidro til at det tyske skipet ble uskadeliggjort og senket i 1944, etter to års truende tilstedeværelse langs norskekysten.

General Carl Gustav Fleischer – Slaget om Narvik

I to hele måneder raste kamper i og omkring byen Narvik. General Carl Gustav Fleischer var sjef for 6. divisjon og ledet kampene på norsk side. Gjennom dyktige disposisjoner rykker de norske styrker frem mot byen, og ved Narviks gjenerobring 28. mai 1940 ble Fleischer den første allierte general som beseiret Hitlers tropper under 2. verdenskrig. Fleischers triumf under felttoget ble senere vendt til en personlig tragedie i eksil. Fleischer fikk krigskorset post mortem.

Oberst Eriksen – Helten på Oscarsborg Festning

Senkningen av den tyske krysseren «Blücher» natt til 9. april 1940 grep på avgjørende måte inn i Norgeshistorien. Mannen som mer enn noen annen skal ha æren for at det ble åpnet ild mot den flytende krigsmaskinen som trengte seg inn i Drøbaksundet, var kommandant på Oscarsborg festning: Oberst Birger Eriksen. For dette fikk han Krigskorset med sverd allerede høsten 1945.

KAMPEN FOR FRIHET
1940 - 1945

Velg din favoritt blant de 24 heltene!

Diameter: 61 mm | Vekt: ca. 100 gram | Metall: Bronse | Kvalitet: Patinert | Opplag: 20.000

Kun 490 kroner per medalje - fraktfritt!

Ring oss på 0 25 50 og oppgi bestillingnummer 47025371

Alle medaljene er tilgjengelig for salg og du kan velge hvilke av de 24 medaljene du ønsker.

Les mer om hver enkelt på side 22-25.

NB! Medaljene selges som enkeltobjekter, ikke samling. Noe leveringstid må beregnes på enkelte medaljer.

Du kan lese om produktinformasjon og salgsbetingelser på www.samlerhuset.no/minehelter

Pelle-gruppa – Norges største skipssabotasje

Pelle-gruppa er sabotasjegruppa som opererte i Oslo-området det siste krigsåret, og som fikk navnet sitt etter lederen Ragnar «Pelle» Sollie. Pelle-gruppa er for mange mindre kjent, men i realiteten utførte de en av de største norske aksjonene under andre verdenskrig. 23. november 1944 sprengte de seks skip, en tørrdokk og en kran ved Akers Mek i Oslo havn. Det sies at denne aksjonen, sammen med tungtvannsakksjonen, var de eneste som ble rapportert direkte tilbake fra Norge til krigsledelsen i Tyskland, og det skal ha skapt svært stor uro blant det nazistiske regimet.

Eva Kløvstad – Kvinnelig Milorg-sjef

Eva Jørgensen (gift Kløvstad) vil for alltid være en historisk person i kraft av å være den eneste kvinnen som i praksis opererte som distriktssjef i Milorg, riktig nok med det mannlige dekknavnet Jacob, noe annet ville ha vært umulig! Som rett og riktig var paraderte hun i uniform i Hamar mai 1945 sammen med distriktsledelsen i Milorg. Under tilsvarende parade for Hjemmestyrkene i Oslo 9. juni lød «orden gjenopprettet» – beskjeden hun fikk var at ingen jenter skulle delta i paraden. Kløvstad medvirket selv under utviklingen av denne medaljen, men hun rakk dessverre aldri å se den ferdige medaljen.

Leif Tronstad – Professoren og tungtvannet

Leif Tronstad (1903-1945) kan betegnes som den mest sentrale enkeltperson på Utefronten, sett bort fra regjering og kongehus. Han flyktet til London i 1941, og ble raskt involvert i oppbyggingen av Kompani Linge. Han tjenestegjorde ved det norske forsvarsdepartementet i arbeidet med den militære motstanden i Norge, og var sentral i planlegging og gjennomføring av tungtvannsakksjonene. Høsten 1944 ledet han «Operasjon Sunshine» hvor han ble drept 11. mars 1945. Hans sønn har medvirket i utviklingen av denne medaljen.

Osvald-gruppa – Menn i mørke

21. august 1942 detonerte sprengladninger i Statspolitiets lokaler i Henrik Ibsens gate i Oslo. Stapo-mannen Arne Tofteberg mistet livet da han løftet telefonrøret og utløste sprengstoffet. Smellet ga sterk gjenlyd så vel på nazi-regimets side som på motstandshold. Sabotørene var den såkalte «Osvald-gruppa», navngitt etter sin leder Asbjørn «Osvald» Sunde.

Carl Fredriksens transport – Redningen

Midt i den ufattelige tragedien der 765 norske jøder mistet livet og 772 ble deportert, var det et lyspunkt: de mange hjelpere som med livet som innsats reddet sine medmennesker. «Carl Fredriksens Transport» står her i en særstilling grunnet det store omfanget, som er kalt «den største redningsaksjonen under krigen». I løpet av seks uker høsten 1942 og vinteren 1943 reddet de rundt 1000 mennesker over grensen til Sverige, derav rundt 500 med en jødisk tilknytning. Alf Tollef Pettersen, hans kone Gerd Julie Bergljot Pettersen, Rolf Alexander Syversen og Reidar Larsen stod bak den eksepsjonelle innsatsen. Deres familier har medvirket i utviklingen av medaljen.

Ingvald Wahl – Krigsseilere i kamp

Da verdenskrigene brøt ut i september 1939, erklærte Norge sin nøytralitet i likhet med de andre nordiske landene. For Norges vedkommende var det likevel en stor gruppe mennesker som umiddelbart fikk føle krigens harde virkelighet – sjøfolkene. Godt over 30.000 norske menn og noen forholdsvis få kvinner seilte i utenriksfart. Blant disse var Ingvald Wahl som var i handelsflåten under krigen. Wahls kamp stanset imidlertid ikke ved krigens slutt. Wahl fortsatte en tapper kamp for krigsseilernes rettigheter. Wahl fikk selv gleden av å se og få denne medaljen til minne om sin historie.

Kristian Stein – En av de som gikk foran

Motstandens pionerer gikk ikke til dekket bord. Læringen ble ofte prøving og feiling, og for svært mange ble lærdommen både smertefull og hadde altfor ofte dødelige konsekvenser. Vestlandet fikk tidlig kjenne på slike erfaringer. Allerede sommeren 1940 hadde enkeltpersoner begynt å rekruttere folk til motstandsvirksomhet av ymse slag. En av disse var postekspeditør Kristian Stein. Da året 1941 var over var en organisasjon med omkring 1500 deltakere revet opp.

Arvid Storsveen – XUs dominerende kraft

XU vokste tidlig fram som Norges viktigste organisasjon på etterretningssiden under krigen. Mange mennesker var involvert i løpet av krigsårene, men Arvid Storsveen står som en dominerende skikkelse når det gjelder organiseringen av virksomheten i de kritiske faser midt under okkupasjonen. Gjennom et godt utbygd kontaktnett som dekket flere deler av landet, og via drøftinger med norske myndigheter i Sverige og Storbritannia kunne Storsveen bidra til å skape en meget effektiv virksomhet.

Per Røed – Storsabotør

Våren 1944 inntrådte et skifte i den offisielle sabotasjepolitikk i Milorg. Fra nå av kom Milorg selv til å beordre og utføre sabotasje, men fremdeles innenfor en ramme som ble trukket opp i det allierte hovedkvarteret, SHAEF, og den norske regjering i Storbritannia. Mellom 300 og 400 aksjoner, med smått og stort, har nedfelt seg i kildene siste krigsåret. En av krumtappene innenfor denne motstandsformen var Per Røed. Hans familie har medvirket til denne historiske gjengivelsen.

Wilhelm Mohr – Little Norway og 332 skvadron

Da skipper Peder Remøy endelig kunne manøvrere sin egen skøyte Sjøgutten inn på havnen i Lerwick på Shetland 8. mai 1940, hadde han med seg en gruppe passasjerer som skulle komme til å sette tydelige spor i norsk krigshistorie. Blant disse var også løytnant Wilhelm Mohr. Ferden over Nordsjøen fra Fosnavåg på Sunnmøre hadde nær ført dem ut i Atlanteren, men etter en korreksjon fra et britisk orlogsfartøy, ble en riktigere kurs satt. Ved ankomst ble nordmennene straks skyssset videre til Royal Air Force. Gruppen kom til å utgjøre en vesentlig del av grunnstammen i den norske innsats i luften. Mohr fortalte sin sterke historie til Samlerhuset i 2016 ifm. et portrettintervju til filmen Frigjøringskongene.

Sissel Knudsen – Sekretær og spion

Kvinner deltok i alle former for motstandskamp, på lik linje med menn. På noen områder var de i flertall, på andre nesten fraværende. Det siste gjaldt særlig i såkalte ledende posisjoner. Historien om Sissel Knudsen (gift Lødner) er høydramatisk, men inneholder også de helt vanlige, dagligdagse, men livsfarlige motstandsaktiviteter. Til slutt måtte hun betale med arrestasjon og tortur – «Das Flintenmädel» ble hennes ettermæle i Gestapo.

Gunnar Eilifsen – For sannhet og rett

Å være politimann under krigen var en stor utfordring for dem som ikke delte okkupasjonsmakten og dens medløperes visjon for en nazistisk stat. Å lyde ordre er en av forutsetningene for å være i dette yrket, som det også er for offiserer. Når ordrene oppfattes som et angrep på egen samvittighet, blir politirollen et stort problem for personer med en sterk egenoppfatning av rett og galt. Det var denne konflikten mellom ordre og egen samvittighet som kostet politifullmektig Gunnar Eilifsen livet.

Henry Gleditsch – Motstand til siste teppefall

Kunstnere som skal leve og utøve sitt yrke i et diktatur, står overfor helt andre utfordringer enn den vanlige mann og kvinne. Ikke bare skal de tåle å miste de samme friheter som folk i andre yrker, de må tilpasse seg og gå på akkord med sin kunstneriske frihet. En ideologi som nazismen klarte Henry Gleditsch overhodet ikke å leve med uten å la sin opprørstrang, sin higen etter frihet, skinne gjennom i alt han foretok seg. Slikt gjør man ikke straffet mot maktmennesker innenfor en totalitær statsmakt.

Tor Stenersen – Lot seg aldri knekke

Tor Greiner Stenersen var en av Norges mest aktivistiske motstandsfolk. Ikke bare hadde han skaffet seg krigserfaring som Finlandsfrivillig, men han gikk direkte inn i kampen for Norges frihet våren 1940. Hans videre innsats som instruktør og sabotør satte varige spor. En uavbrutt karriere som motstandsmann på hjemme- og utefront fikk sin tragiske slutt våren 1944 da han mistet livet på Akershus festning etter dramatisk arrestasjon i desember 1943 og etterhvert påfølgende forsøk på flukt.

Inge Steensland – Operasjon Polar Bear 6East

Operasjon Polar Bear var en anitsabotasjeplan for de viktigste norske havnene. De allierte var bekymret for at tyskernes tilbaketrekning og bruk av den brente jords taktikk skulle gå like hardt utover norske havner som det hadde gjort i Frankrike. Operasjonen skulle derfor forhindre at tyskerne blokkerte havnene ved en eventuell alliert invasjon i Norge. 20 offiserer ble plukket ut til å utføre operasjonen, blant disse Inge Steensland. Og i Østfold gikk man enda lenger: Med Milorgs hjelp førte Steensland flere båter over til det nøytrale Sverige. Han mottok Krigskorset med sverd for sin innsats.

Anne-Sofie Østvedt – Det måtte bare gjøres

Anne-Sofie Østvedt var en av lederne i den norske etterrettingsorganisasjonen XU. Utpå høsten 1942 banket Gestapo på døra hjemme hos Østvedt. Den som ble arrestert var søsteren, Elisabeth, mens Anne-Sofie kunne spasere rolig vekk. Noen timer senere gikk feilen opp for tyskerne, men da var Anne-Sofie trygt i dekning. Nå var det opplagte valget flukt til Sverige. Men ikke for Anne-Sofie. Hun ville bli. Den lyshårete unge kvinnen ble fagmessig forvandlet til en sorthåret dame og startet et liv i fullstendig dekning.

Sverre Granlund – Operasjon Muskedunder

Da ubåten Junon fra de Frie Franske Styrker (FFI) steg mot overflaten i Bjæangs fjorden på Helgeland 15. september 1942 markerte det starten på en internasjonal operasjon på norsk territorium. Franskmennene skulle landsette en kommando-styrke på 12 soldater med oppdrag å uskadeliggjøre kraftstasjonen i Glomfjord, som leverte energien til aluminiumsverket samme sted. Navnet på operasjonen var Muskedunder eller Musketoen. Ni briter, en canadier og to nordmenn var deltakere. Resultatet skulle bli en blanding av triumf og tragedie.

Ingrid Furuseth – Kvinne mellom frontene

Milorgleder Jens Christian Hauge skal ha karakterisert Ingrid Furuseth som «Norges mest informerte kvinne». Da siktet han til hennes kjennskap til motstandskampen og dens ledelse, samt forbindelsen mellom Hauge og de tyske offiserkreter som i 1945 ønsket en fredelig avslutning på den tyske okkupasjonen av Norge. Hun var «Kvinne mellom frontene», mellom Hjemmefronten og Wehrmacht, slik forfatterne av boka med samme navn karakteriserte henne i 2007.

Ragnar Leif Ulstein – Norwegian Independent Company nr. 1

En sommerdag i 1941 gikk en ung mann inn døren til Norway House i Cockspur Street i London. Ragnar Leif Ulstein hadde fått beskjed om å oppsøke en person som var interessert i å snakke med ham – Martin Linge. I løpet av samtalen ble Ragnars ønske om flygerutdanning satt på vent. Det tok rett og slett for lang tid for en ungdom som brant etter å komme i aktiv tjeneste. Linge hadde løsningen! Den unge mannen fra Sunnmøre var med ett vervet til Norwegian Independent Company No. 1, senere kjent som Kompani Linge.

Tor Skjøsberg – Hjemmefrontens reelle leder

Tor Skjøsberg har alltid vært karakterisert som en av de «tre store» innenfor motstandsledelsen i Norge, sammen med Milorg-leder Jens Christian Hauge og Ole Borge. Men det er grunn til å understreke enda sterkere hvor sentral han var innenfor Hjemmefrontledelsen som sådan. Det faktum at han høsten 1944 måtte reise til Sverige, skapte et økt rom for Hauges vei helt til topps i lederskapet, som ellers ville ha vært en naturlig posisjon for Skjøsberg. En annen årsak var hans egen tilbakeholdenhet: Han ønsket ikke oppmerksomhet etter krigen om sin egen rolle i motstandsarbeidet.

Zwart, Gullestad og Samlerhuset tilstede for Jan Baalsrud

Veslemøy og Harald Zwart, Thomas Gullestad og en rekke andre profilerte personer fra forsvaret og norske historiske miljø stilte sammen med Samlerhuset opp for å samle inn midler til å oppføre en byste av motstandsmannen Jan Baalsrud på hjemstedet Kolbotn.

Bysten skal oppføres på Jan Baalsrud-plass, på hjemplassen til Baalsrud på Kolbotn i Oppegård kommune, der han bodde fra 1934-1948. Jan Baalsrud er blant Norges store krigshelter, kjent fra den Harald Zwart-regisserte filmen «Den 12. mann» (2017), og «Ni liv» (1957) av David Howarth. Baalsrud, som kjempet med livet som innsats for motstandssaken, er blant Kolbotns mest kjente innbyggere.

Baalsrud har allerede fått en plass og en vei oppkalt etter seg på hjemstedet og nå har frivillige og kommunen samlet seg om å oppføre en byste av ham. Samlerhuset, som i alle sine 25 år har hatt tilhold i samme kommune, er blant de som medvirker til å forevige krigshelten.

BYENS STORE SØNN SKAL AVDUKES

I 2008 ble den sentrale Jan Baalsruds plass på Kolbotn offisielt åpnet. I mars 2019 vedtok formannskapet i Oppegård at kommunen skulle etablere et minneste for krigsveteraner generelt og Jan Baalsrud spesielt på nettopp denne plassen. Minnesmerker fra Oppegård Rådhus og Taraldrud gård skal flyttes uansett, og forslaget til formannskapet var at Jan Baalsruds plass skal bli nytt hjem for dem. I tillegg skal snublesteiner settes opp som minnesmerker for deporterte jøder fra Oppegård som ble drept under andre verdenskrig.

Den kanskje mest sentrale av alle minnesmerker, blir den nye busten av Jan Baalsrud. Busten er forventet å koste 180 000 kroner, og midler til dette er blant annet gitt av Samlerhuset. Arrangementet som fant sted juni 2019, er også medvirkende til innsamlingen og del i finansierungsplanen. Busten er berammet ferdig allerede i 2020.

SKUESPILLERNE OG REGISSØREN AV DEN TOLVTE MANN STØTTER PROSJEKTET

Jan Baalsrud er tema for ikke bare én, men to norske filmer. Den nyeste av disse, «Den 12. mann», ble regissert av Harald Zwart og produsert av Veslemøy Ruud Zwart. Thomas «Fingern» Gullestad, også kjent fra Klovner i Kamp og Oljefondet, spilte hovedrollen som Baalsrud. I tillegg var rådgiver Tore Haug, nevøen til Baalsrud, tilstede. Filmen ble vist i anledning arrangementet.

Ivar Kraglund, til nylig leder av Norges Hjemmefrontmuseum, holdt foredrag om Jan Baalsruds historie.

FLERE STØTTESPILLERE

I tillegg til Samlerhuset, som stilte med gavebeløp på 20 000 kroner, samt Jan Baalsruds minnemedaljer til en samlet verdi av 50 000 kroner, stilte også Forsvarsdepartementet med 50 000. En rekke lokale, nasjonale og inter-

Jan Baalsrud var motstandsmann under 2. verdenskrig. Han har blitt gjort kjent gjennom filmen «Ni liv» og «Den 12. mann». Nå kommer busten av ham på hjemstedet Kolbotn.

nasjonale bidragsytere har i tillegg medvirket, herunder Gunnar Sønsteby's minnefond, Landstormen, Kolben kulturhus, Kolbotn Idrettslag, Nordisk Film Egmont, samt Attentus eiendom, O'Learys og sist, men blant de største, Oppegård Kommune.

Veslemøy Ruud Zwart, Tore Haug (Jan Baalsruds nevø), Harald Zwart, Nils Ole Baalsrud (Baalsruds nevø) og skuespiller Thomas Gullestad på arrangementet som samlet inn penger til busten av Jan Baalsrud. Gullestad spilte motstandsmannen i filmen «Den 12. mann».

Preget på dagen 75 år etter D-dagen – i rettferdig gull

Det Statlige Franske Myntverket i Paris preget på dagen 75 år etter D-dagen en gullmynt i Fairmined-sertifisert gull. Les mer om utgivelsen på Samlerhuset-bloggen: <https://samlerhuset.blog/d-dagen-mynt-preget-for-75-arsmarkeringen-i-paris/>

Det Statlige Franske Myntverket var verdens første myntverk til å prege euro-mynt i Fairmined-sertifisert gull, etter oppfordring fra Samlerhuset og Ole Bjørn Fausa.

DE TYSKE MYNTENE MED HAKEKORS

Hakekorset ble innført på mynt allerede i 1936. Når krigen var vunnet, var planen at Hitlers portrett skulle «pryde» alle de tyske myntene. Det er unødig å si at slike mynter aldri ble en realitet. De tyske myntene med hakekors er et historisk gufs fra fortiden, men også et interessant samleobjekt for mange.

Tysk 1-reichspfennig med hakekors-motiv fra 1943.

WE WIN WHEN WE WORK WILLINGLY – CANADISK SEIERSMYNT MED V FOR VICTORY

Denne canadiske mynten ble preget med V for Victory som et motiv for å motivere til krigsinnsats. I randen er det skrevet «We Win When We Work Willingly» (vi vinner når vi jobber villig) med morse.

NORSKE SEDLER OG MYNTER I LONDON KLARE TIL BRUK VED GJENEROBRING

Den norske eksilregjeringen i London trykket både sedler og lot prege mynter i nikkelmessing. Disse var forsynt med Kong Haakon VII's monogram og skulle brukes ved en eventuell landgang i Norge.

Londonmyntene fra 1942 ble preget for å ha en myntreserve i beredskap ved eventuell alliert landgang og gjenerobring av Norge. Dette er de eneste nasjonale myntutgivelsene under okkupasjonen av Norge.

GULLTRANSPORTEN: DA NORGES GULLBEHOLDNING BLE REDDET

9. april 1940 ble hele 50 tonn gullbarrer og -mynter i all hemmelighet smuglet ut av Oslo foran nesen på tyske soldater. Ordren av klar og tydelig: Gullet fikk under ingen omstendigheter havne i tyske hender! I løpet av 50 dramatiske døgn ble gullet fraktet nordover på lastebiler, tog og fiskeskuter, hele tiden tett forfulgt av de tyske styrkene. I Tromsø ventet skip som tok lasten videre mot sikkerhet i England. Evakueringen av Norges Banks gullbeholdning ble en ekstraordinær seier mot alle odds, utført av helt vanlige nordmenn.

Norske 20-kronemynter i gull fra 1879-1902 var en del av Gulltransporten som ble fraktet ut av landet i 1940. Salget av gullmyntene gjennom Samlerhuset var med å finansiere statuen av Max Manus.

I anledning av 70-årsmarkeringen for Gulltransporten ble det gitt ut en myntbrevsamling med 9 myntbrev med originalmynter og frimerker.

Les mer på Samlerhusetbloggen:
<https://samlerhuset.blog/9-april-1940-evakueringen-av-norges-banks-gullbeholdning/>

KAMPEN FOR FRIHET PÅ MASSIV BRONSE

Medaljesamlinger med krigsminnemedaljer fra 2. verdenskrig som tema er populære blant samlere, og én samling skiller seg vesentlig ut: Medaljesamlingen Kampen for frihet 1940-1945 er en samling med krigsminnemedaljer i massiv, patinert bronse som hedrer den norske motstandskampen. På side 22-25 kan du se alle medaljene som hittil er utgitt i samlingen. For tiden arbeides det dessuten med medaljer viet tre av våre mest fremtredende motstandshelter: Max Manus, Gunnar Sønsteby og Gregers Gram. Amanuensis Ivar Kraglund og førsteamanuensis Arnfinn Moland, tidligere ledere ved Norges Hjemmefrontmuseum er faglig ansvarlige for samlingen, som til sammen utgjør et dramatisk og flott historieverk som formidler viktig kunnskap om motstandskampens kvinner og menn i krigens Norge.

Minnemedaljene i samlingen Kampen for frihet har felles revers side spekket av elementer som symboliserer fred, seier, myndighet og selvstendighet.

NORSKE MYNTER MED KRISEMETALL

Under krigen ble de norske myntene utgitt i krisemetall fordi bronse og kobbernikkel trengtes til krigsindustrien.

Norske mynter i bronse var viktige for krigsindustrien, og derfor krevde okkupasjonsmakten at man skulle bruke krisemetall i norsk myntproduksjon. 1-, 2- og 5-øren ble derfor preget i jern, og 10-, 25- og 50-øren ble preget i sink. De første myntene i sink fra 1941 viste seg å være av for dårlig legering. Metalltet mørknet fort og man tok ofte feil mellom jern- og sinkmynter. Året etter tilsatte man derfor en mikroskopisk mengde ekstra aluminium i metallblandingen. Kronemyntene ble erstattet med 1- og 2-kronesedler.

Krigssedler var lite populære. Denne 1-kroneseddelen fra 1942 ble kalt «usling» på folkemunne.

På Samlerhuset-blogger kan du lese mer om norske krigssedler og deres historie: <https://samlerhuset.blog/norske-krigssedler-og-deres-historie/>

FALSKMYNTNERNE I SACHSENHAUSEN

Av om lag 200.000 fanger i Sachsenhausen vet man ikke hvor mange som døde, men historikere anslår tallet til 35.-40.000. Noen unnslopp gasskamrene og døden ved å være falskmyntnere for nazistene. Under falskmyntneroperasjonen «Operasjon Bernhard» ble over 130 millioner britiske pund trykket opp. Målet var å slippe sedlene over London med fly for å destabilisere den britiske økonomien. Det er antatt at de fleste av sedlene som ble produsert havnet på bunnen av en innsjø der de senere ble oppdaget av dykkere. Likevel dukket det opp sedler i Storbritannia i mange år etter krigen, noe som førte til at Bank of England tilbakekalte alle sedler større enn 5 pund. Da den britiske sentralbanken oppdaget de falske sedlene i 1943 erklærte de dem som «de farligste som noen gang er sett».

Jødiske Adolf Burger deltok i Operasjon Bernhard. Her viser han frem en av sedlene som ble produsert. Den Oscar-belønte filmen «Falskmyntnerne i Sachsenhausen» er basert blant annet på Burgers memoarer, og han er en av manusforfatterne til filmen.

PREGET MED KRIGSSØLV BERGET FRA 4700 METERS DYP

Under den 2. verdenskrig seilte den allierte konvoien SL64, der i blant norske og britiske fartøy, gjennom Atlanteren på vei mot Liverpool. Tyske ubåter ble sendt ut på leting etter skipet og sølvskatten. Da ubåtene tok igjen konvoien, ofret den norske kapteinen sitt liv og livet til sitt mannskap ved å angripe ubåten som skulle ta SS Geirsoppa med store mengder sølv. Skipet og mannskapet gikk under, men Geirsoppa kom unna. 17. februar 1941 ble skipet senket. Med seg tok hun et av tidenes største edelmetallparti, ca. 3000 sølvbarrer, på vei fra India til Det Kongelige Britiske Myntverket. Skipet sank til 4700 meters dyp, og skatten var tilsynelatende tapt for alltid!

Over 70 år senere ble det sunkne sølvet berget fra havdypet, og ble siden formet til et skinnende stykke norsk krigshistorie. Samlerhuset sikret seg en del av sølvet, og Det Norske Myntverket preget minnemedaljer med historisk krigssølv fra 1941 hentet opp fra 4700 meters dyp.

Samlingen «Alt for Norge 1940-1945 – krigssølv» er en samling minnemedaljer preget i autentisk krigssølv fra Konvoi SL64, senket av tyske torpedoen under 2. verdenskrig. Medaljene markerer viktige begivenheter i krigsårene og er en populær samling hos Samlerhuset.

VERDENS MYNTVERK MINNER FRIGJØRINGEN

75-årsjubileet for frigjøringen er en stor begivenhet over hele verden, noe som ikke går upåaktet hen hos mange av verdens største og viktigste myntverk. Minnemynter i edelt metall er så langt vi vet allerede planlagt utgitt i 2020 blant annet både i Storbritannia, Frankrike, Russland og Canada.

NAZISTENE LAGDE EGNE PENGESEDLER TIL BRUK I DE JØDISKE GHETTOENE

Ghetto Litzmannstadt i Łódź i Polen ble opprettet av tyske nasjonalsosialister i 1939. Hit ble jøder tvangsflyttet og senere utryddet. Dette var en av de største og lengst virkende ghettoene under 2. verdenskrig. Jødene som bodde i ghettoen var totalt isolert fra omverdenen, og ble man observert utenfor kunne man bli skutt og drept. Det ble laget egne pengesedler til bruk i ghettoene som nazistene brukte for å regelmessig kunne overta de jødiske innbyggernes verdier og eiendeler. Denne valutaen hadde ingen pengeverdi og kunne ikke brukes utenfor ghettoen.

Disse sedlene ble utstedt av nazistene til bruk i Litzmannstadt-ghettoen i Polen. Sedlene hadde ingen verdi utenfor ghettoen og lot seg ikke veksle tilbake.

DET VIL HELST GÅ GODT!

Frigjøringen var virkeligjørelsen av håp og drømmer for det norske folk, men skapte sine egne utfordringer.

En smilende Kronprins på Rådhusplassen, årvåkent vaktet av Max Manus med fingeren på avtrekkeren. Foto: scanpix

Ivar Kraglund

AMANUENSIS OG TIDLIGERE FUNGERENDE
LEDER AV NORGES HJEMMEFRONTMUSEUM

For Hjemmestyrkene (HS) hadde endelig dagen og timen kommet. Natten til 8. mai ble det gitt ordre om generell mobilisering, og de første grupper kunnesikre vitale objekter. Situasjonen var imidlertid svært uavklart og labil. Forholdsordren var «Ro – Verdighet – Disiplin», og dette ble etterfulgt. Teknisk sett skulle kapitulasjonen først gjelde fra midnatt, men dette

forhindret ikke at Hjemmestyrkene kunne vise seg offentlig i sine nikkere, armbind og Stengun. 40.000 HS jegere var imidlertid en nærmest symbolsk styrke stilt overfor okkupasjonsmaktens divisjoner som fremdeles utgjorde mer enn 300.000 soldater. Frigjøringsprosessen ble derfor også et mål på hvor disiplinerte de tyske styrkene opptrådte. Å unngå konfrontasjoner ble første bud for Hjemmefronten.

Kongefamilien hilser til folket fra slottsplassen juni 1945, med Jens Christian Hauge i bakgrunnen. Foto: scanpix

DE ALLIERTE KOMMER

I gledesrusen landet plutselig et Dakota-fly på Fornebu. Ut steg en liten gruppe britiske flyoffiserer som tok seg inn til hovedstaden, der de fikk en ekstatisk velkomst av folkemengden som var samlet i gatene og som trodde at allierte styrker endelig var på vei. Problemet var bare at det her dreide seg om en gjeng «galninger» som på eget initiativ ønsket å finne ut hva som skjedde i Norge! At det gikk bra skyldtes i stor grad tyskernes tilbakeholdenhet. Noe senere, og etter nøye avtale, kom så den offisielle allierte militærkommisjon med to flybåter, en Catalina og en Sunderland, som landet på sjøflyhavna klokken 16.30. Kommisjonen bega seg uten unødige

opphold til maktens sentrum – Lillehammer – der avtalen om betingelsesløs kapitulasjon ble undertegnet sent på kvelden. Selve seremonien foregikk i general Böhmes residens, villaen til grosserer Wang, rett nedenfor det tyske hovedkvarteret på Lillehammer turisthotell.

ANTI-SABOTASJE

For Linge-karene var dette kritiske timer og dager. I lang tid hadde man trent på såkalte beskyttelsestiltak som skulle verne kritiske samfunnsfunksjoner mot meningsløs og desperat tysk ødeleggelse. Erfaringene fra kontinentet hadde vist at det ikke var grunnløse bekymringer. Prioriterte mål var havneanlegg, kraft-

forsyning og liknende. En rekke grupper var satt opp for å håndtere situasjon. Anti-sabotasje ble et nøkkelord der man tidligere hadde fokus på det motsatte. For Hjemmestyrkene ble det også et mål å ta kontroll over de vitale deler av statsapparatet, samt å arrestere NS-folk.

TILBAKE TIL ET FRITT NORGE

Da kunngjøringen kom om at de tyske styrker i Norge hadde kapitulert, var Max Manus i Stockholm. Så fort det lot seg gjøre satte han seg på toget mot grensen. Der skiftet han til uniform, ble plukket opp av en stor Buick og fortsatte ferden til Oslo. Han forteller selv om den ufattelige triumfferden opp Karl Johan med menneskehavet rundt.

VISSTE DU AT?

- Norge sto formelt under britisk kommando ved General Andrew Thorne fra 13. mai 1945. Ved Kongens hjemkomst 7. juni ble Thornes rolle redusert til å gjelde ansvaret for de allierte styrker i Norge samt de tyske krigsfangene. Den rent militære fasen av overgangsstyret var dermed avsluttet.
- Norwegian Independent Company eller Kompani Linge var bare samlet en gang! Det skjedde ved en parade for Kong Haakon VII foran slottet den 28. juni 1945, og to dager senere da kompaniet ble dimittert under en parade for sin sjef, oberst J. S. Wilson ved Blindern Studenthjem.
- Nær 100.000 krigsfanger fra Øst-Europa var brakt til Norge, de fleste fra Sovjetunionen og Serbia. Mellom 15.000 og 20.000 omkom! De overlevende ble sendt tilbake til sine hjemland så snart det lot seg gjøre, og i løpet av sommeren 1945 var de fleste ute av Norge.
- Hjemmestyrkene ble formelt oppløst 15. juli 1945. De allierte tropper – amerikanske, britiske og sovjetiske – forlot Norge i september og oktober 1945.
- Etter krigen måtte folk i årevis tåle rasjonering av mange varer. Importrestriksjonene på personbiler var det siste som forsvant. Det skjedde 15 år etter frigjøringen, i 1960.

Likevel var det en uhyre spent situasjon. Oslogjengen hadde installert seg i nazi-minister Blehrs villa og tok også kontrollen over Møllergata 19. Allerede 9. mai kom de første britiske tropper til byen og norske politisoldater fra Sverige fulgte. Alle disse styrkene var svært verdifulle, men de kunne ikke dekke over det enorme tallmessige overskuddet på tyske soldater. Tyskerne ble til og med gitt ansvaret for å avvæpne seg selv. En stram tidsplan ble satt for når de skulle være ute av de store byene og samles i et større antall leire.

MAX LIVVAKT

For Max og de andre Lingekarene kom den første ildprøven noen få dager senere. 13. mai ankom Kronprins Olav og en regjeringsdelegasjon til Oslo fra Storbritannia. Sammen med dem kom også general Andrew Thorne som skulle være øverste militære myndighet i Norge i overgangsfasen. Oslogjengen var gitt ansvaret for kongefamiliens sikkerhet og lederen, Gunnar Sønsteby ga Max Manus oppgaven som livvakt for kronprinsen under triumfferden i åpen bil gjennom hovedstaden. Oppgaven var ikke uten farer. Tyskerne var langt fra avvæpnet, og fanatiske NS-folk utgjorde også en potensiell trussel. Max satt i bilens høyre forsete med maskinpistolen klar og rede til å kaste seg over eventuelle håndgranater. «Det vil helst gå godt» titulerte Max senere en av sine bøker, og det gjorde det her også. Det er denne situasjonen Dagbladets fotograf Sverre Heiberg foreviger på Rådhusplassen gjennom flere bilder som også har risset seg inn i vår nasjonale historie og til og med gjort til motiv på et frimerke.

MED KONGEN I BAKSETET

Få uker senere kulminerer begivenhetene med Kong Haakon VII's tilbakekomst. 7. juni, etter nøyaktig 5 års eksil, setter Kongen atter foten på norsk jord på Honnørbygga i Oslo. Nok en gang er Max med i høyre forsete, men denne gang med monarken bak seg.

DET SKJEDDE ÅRET 1945

7. MAI

Aftenposten bringer Knut Hamsuns minneord over Adolf Hitler.

8. MAI

Ved midnatt mellom 8. og 9. mai trår den tyske kapitulasjon i Norge formelt i kraft.

9. MAI

De første britiske soldater lander på Gardermoen.

11. MAI

Hjemmestyrkene i Oslo overtar Akershus festning, udødeliggjort av Aftenpostens fotograf Johs Stage.

13. MAI

En regjeringsdelegasjon anført av Kronprins Olav ankommer hovedstaden. Samtidig med den britiske general Sir Andrew Thorne som foreløpig har den øverste formelle makt.

14. MAI

Hjemmefrontens Ledelse (HL) trer tilbake.

31. MAI

Resten av regjeringen kommer tilbake fra Storbritannia.

7. JUNI

Kong Haakon VII kommer tilbake etter nøyaktig 5 år i eksil.

25. JUNI

Einar Gerhardsen danner en samlingsregjering.

Foto: scanpix

KONGENS HJEMKOMST

7. juni 1940 hadde Kong Haakon VII lagt ut til havs fra Tromsø om bord på den britiske krysseren Devonshire. Stemningen om bord var dyster; ingen visste om eller når man kunne returnere til et fritt Norge.

Arnfinn Moland

FØRSTEAMANNENSIS OG TIDLIGERE LEDER
AV NORGES HJEMMEFRONTMUSEUM

Fem lange år etter, på den samme magiske dato i Norges historie i det 20. århundre – 7. juni – , var hjemkomsten et faktum. «Den største og skjønneste dag i det frie Norges historie», skrev Aftenposten. I en eskadre av norske og britiske krigsskip stevnet krysseren Norfolk innover Oslofjorden. De ble fulgt av en armada av småbåter. Det regnet, men som Dagbladet

skrev dagen etter: «La det bare hølje ned, vi har Kongen, vi har fred!»

I forbindelse med hjemkomsten hadde også øverstkommanderende for de allierte operasjoner i Norge, general Andrew Thorne, fått gjennomslag hos SHAEF for å avslutte den militære frigjøringsfasen den 7. juni slik at Kong Haakon formelt kunne ankomme hovedstaden som statssjef for en fullt ut

En jublende folkemasse på Honnørbyggen ønsket kongefamilien velkommen tilbake til Norge 7. juni 1945. Foto: scanpix

Her kommer den kongelige kortesjen med kongebilen A-1 i spissen, gjennom Torggaten, som er oversådd med norske flagg. Soldater i kortesjen holder intenst øye med omgivelsene for mulige angrep mot kongefamilien. Foto: scanpix

selvstendig nasjon. Dermed kunne feiringen av Kongens hjemkomst også på dette området bli symbolet på at Norges frihet og suverenitet endelig var gjenopprettet.

JUBEL PÅ HONNØRBRYGGA

Som ved Kronprins Olavs hjemkomst 13. mai, var det også denne gang Gunnar Sønsteby og Oslo-gjengen som hadde ansvaret for sikkerheten. På Honnørbrygga var det reist ærespaviljong, og Regjering, Storting og representanter for forsvarsmakt og hjemmefront ventet. Kongen ble sammen med Kronprinsesse Märtha, Prins Harald og Prinsessene Ragnhild og Astrid mottatt av Kronprins Olav. Sammen med ham var høyesteretts-justitiarius Paal Berg, stortingspresident Carl Joachim Hambro og statsminister Johan Nygaardsvold. Kongen svarte på deres hilsen, og deretter fulgte konge-

sangen og den historiske ferden gjennom Oslo gater.

Sønsteby hadde holdt seg like i bakgrunnen, med et Tommygun i beredskap, så nær han kunne uten å trække på folk. Max Manus ble plassert foran i bilen med Kongen i baksetet, mens Nr. 24 satt i bilen til kronprinsfamilien. Etter og ved siden av kongebilen kjørte fire jeoper fra Oslo-gjengen og en spesiell avdeling fra D 13, AKS 13000, som hadde blitt kalt inn for å hjelpe til. Tre-fire mann satt i hver bil og så i alle retninger. Det var fremdeles flere tusen tyskere i byen, så faren var absolutt til stede for at noe kunne skje.

EN BY OG EN NASJON FYLT AV GLEDE!

Uforglemmelige scener utspant seg da titusener av jublende og feststemte mennesker hyllet Kongen under mot-takelsen på Rådhusplassen og den

påfølgende triumfferden som foregikk i åpen bil gjennom Oslos gater. Bilder viser en by fylt til randen av folk fra alle kanter. Alle ville hilse kongefamilien velkommen til et fritt Norge. Oslo var et hav av flagg og girlandere, V-tegn og nasjonale emblemer. Foran Slottet var det reservert plass for krigsinvalider, tidligere fanger og sårede i frihetskampen. Øyeblikket det norske folk hadde sett frem til i fem lange år var kommet: De kongelige stod igjen på Slottets balkong.

9. juni var det Hjemmestyrkenes dag. Da defilerte over 15 000 Milorg-jegere fra hele Norge opp Karl Johan til Slottet. Siste dag i denne jubelmånedens var det de allierte stormaktene som mottok jubelen fra befolkningen i Oslo som takk for at de hadde kjempet mot og seiret over nazismen.

Foto: scanpix

VISSTE DU AT?

- Kronprins Olav og en regjeringsdelegasjon kom til Norge allerede 13. mai. De ble hyllet av titusener
- «Et triumftog hvis make aldri er sett i Oslo,» skrev Aftenposten. Mindre jubel ble ikke statsminister Johan Nygaardsvold og resten av regjeringen til del da de kom den 31. mai. Selv hadde statsministeren vært i tvil om hvordan han og regjeringen ville bli mottatt; den tvilen ble feid til side under ferden inn Oslofjorden og i møtet med titusener av jublende mennesker i Oslo.
- 11. mai 1945 ble Akershus festning overgitt til Hjemmestyrkene representert ved en Milorg-gruppe fra D. 13. Bildet som i denne anledning ble tatt av gruppeleder Terje Rollem fra Milorg 13233, hang etter krigen i flere tiår i tusenvis av norske hjem. Bildet ble tatt av Johannes Stage i Aftenposten. De to andre på bildet, som overgir festningen til Rollem, er major Nichterlein og adjutanten kaptein Hamel. De hadde en vaktropp på ca 30 mann under sin kommando.

Haakon VII:

Det selvstendige Norges første konges myntrekke

Det offisielle kroningsbildet av Kong Haakon VII og Dronning Maud. Fotografiet er tatt på Stiftsgården i Trondheim etter kroningen 22. juni 1906.
Foto: Peder O. Aune / Nasjonalbiblioteket

Kong Haakon VII er ofte regnet i toppen blant norske konger. Men visste du at han også har en svært spennende myntrekke? Siden myntsamling i Norge ikke ble virkelig populært før langt ute i hans kongegjerning, er det ikke alltid lett å finne mynter i svært god stand.

Prins Carl av Danmark i 1889 før han ble Haakon VII av Norge. Foto: Wikimedia Commons

FOLKETS KONGE

I senere tid er det gjerne Haakon VIIIs eneste barn, Olav V, som regnes som folkekongen. Utvilsomt var nok Olav V mer folkelig enn sin far, selv om begge balanserte mellom det å være konge og det å ha god kontakt med folket forsiktig. Likevel var Haakon VII folkets konge på en helt spesiell måte.

Haakon VII ble født i 1872 som prins Christian Frederik Carl Georg Valdemar Axel, der Carl var navnet han selv brukte. Han var nummer tre i arvefølgen etter faren, Kronprins Frederik, og storebroren, Prins Christian. Imidlertid var denne perioden full av attentater av statsledere, og prins Carl var derfor oppdratt som en potensiell tronfølger. I 1899 så sjansene betydelig mindre ut ettersom storebroren Christian fikk en sønn.

Imidlertid hadde Carl giftet seg med Prinsesse Maud av Storbritannia. Da unionen mellom Norge og Sverige ble brutt i 1905, var det viktig for Norge å ha tette bånd til Storbritannia, og dermed var Carl et glimrende valg for dem. Carl ble tilbudt tronen, men var klar på at han bare mottok tronen dersom det norske folk valgte monarki gjennom folkeavstemning. Da folket med noe over to tredjedelers overvekt valgte monarki over republikk,

Portrettet til Haakon VIIIs mynter kom i 1908, her på 2-krone i sølv.

Mor Norge i sølv, preget til Grunnlovsjubileet i 1914.

50-øren, som tidligere var preget i sølv og med kongens portrett, ble preget med hull og uten portrett i årene 1920-23.

ble prins Carl til Kong Haakon VII den 25. november 1905. Dermed ble han konge for sin far.

For Haakon VII var det alltid klart at han var konstitusjonell monark, og dermed var grunnloven viktigere enn personlige ønsker og interesser. Da Arbeiderpartiet gjennom sammenslåing ble Norges største parti etter valget i 1927, prøvde avtroppende statsminister Ivar Lykke om å få Haakon VII til å forhøre seg med Bondepartiet. Imidlertid krevde parlamentarisk praksis at kongen spurte lederen for det største opposisjonspartiet om å danne regjering. Dette var Arbeiderpartiet, et parti der mange snakket høyt om å innføre republikk. Likevel erklærte kong Haakon VII at han også var kommunistenes konge. Han var dermed med på å ufarliggjøre Arbeiderpartiet. Også under andre verdenskrig var han folkets konge. Han nektet å imøtekomme tyskernes krav om å utnevne Vidkun Quisling til statsminister, og truet med å abdisere dersom regjeringen eller

Haakon VIIIs første norske 1-, 2- og 5-ører i kobber.

Okkupasjonsmynt i jern preget uten Haakon VIIIs monogram under 2. verdenskrig.

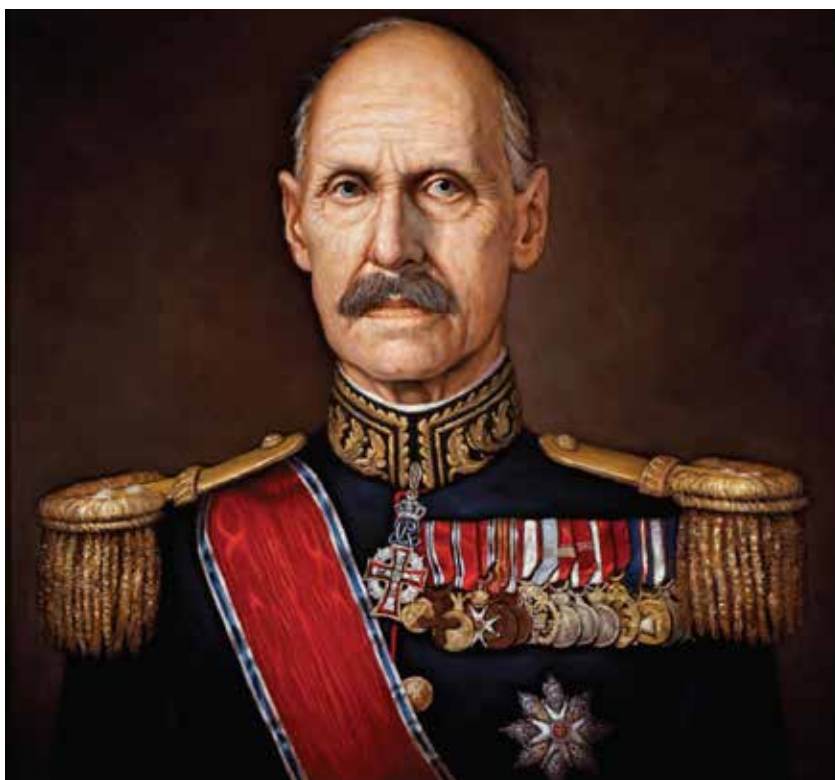
På 10- og 20-kronen i gull er Haakon VII portrettert i fulle regaler med moteriktig bart.

5-øre i jern fra 1. verdenskrig.

10 øre London 1942: Den norske eksilregjeringen i England preget noen helt spesielle mynter. Disse 50-, 25- og 10-ørene skulle regjeringen ha i beredskap ved en eventuelt alliert landgang og gjenerobringen av Norge. Krigsmyntene fra London ble preget ved Royal Mint i 1942 og var motivmessige kopier av våre nasjonale førkrigsmynter, med Kong Haakon VIIIs monogram, valgspår og kongekrone.

Haakon VII portrettert av Ross Kolby malt i forbindelse med 70-årsmarkeringen for frigjøringen. Trippelportrettene «Frigjøringskongene» med Kong Haakon VII, Kong Olav V og Kong Harald V henger på Norges Hjemmefrontmuseum.

Stortinget gjorde det. Det var ikke nødvendig; det var full enighet om at det aldri var aktuelt. Kong Haakon VII kom seg til London, og han ble derfra det naturlige symbolet på folkets kamp. Hans initialer var et sterkt symbol om motstand mot okkupasjonen.

ET KORTVARIG PORTRETT

Kong Haakons første serie kom i 1908, men før det dukket det opp noen mynter som var utenom mynttrekkene som sådan. Myntene i lavest valør var kobbermyntene i valørene 1, 2 og 5 øre, og minnemyntene for unionsoppløsningen.

Det var altså i 1908 at portrettet til Haakon VII kom på mynter. Han var barhodet på valøren 1 og 2 kroner, og senere 50 øre. På gullmyntene til 10 og 20 kroner var han avbildet i fulle regaler. På dem alle hadde han en moteriktig bart. Mens gullmyntene bare ble preget i 1910, ble 1 krone preget til 1917 og 2 kroner og 50 øre til 1919. Enkelte år ble de ikke preget, og 1 og 2 kroner fra 1910 er spesielt ettertraktet. Skillemyntene hadde det nye monogrammet til Haakon fra 1908 av. Fra

1917 til 1921 ble de faktisk preget i jern.

Men hvorfor forsvant portrettet? Det hadde sannsynligvis en svært praktisk forklaring.

HULL I MYNTENE

Grunnen til at alt stoppet i 1919 var at verden hadde forandret seg, og det ble umulig å produsere nok mynter i sølv. En ny myntrekke ble preget, nå i kobbernikkel og, denne gangen uten 1 og 2 kroner. I stedet hadde vi sedler til disse verdiene. I den nye myntrekken var Haakon VII's portrett borte fra 50 øre-mynten. Da det ble klart at Norge produserte mynter i billigere metall enn tidligere, og dessuten at den danske og den svenske mynten var mer etterspurt enn den norske, ble den skandinaviske myntunionen i realiteten oppløst.

For å hindre at spekulanter skulle bytte inn norske mynter i svenske eller danske før myntunionen ble formelt oppløst, ble det avgjort at alle myntene skulle ha hull i seg. Hullet betydde at myntene var beregnet på internt bruk. 50-ørene og 25-ørene fra 1920 til og med 1923 ble til og med tilbakekalt for

at de skulle perforeres. Med hull i myntene kunne dermed ikke kongens portrett komme på 1-kronemynten da denne kom tilbake igjen i 1925. I stedet preget Haakon VII's monogram myntene. 2 kronene kom aldri tilbake som mynter.

OKKUPASJONEN OG ETTERKRIGSTIDEN

Myntene fra 1920 av forble uforandret fram til andre verdenskrigs utbrudd. Da ble de erstattet av billige mynter igjen. Bronsemyntene ble til jernmynter og kobbernikkel til sinkmynter. Disse myntene ble først preget i dårlig kvalitet og med en dårlig legering, slik at de raskt ble utslitt. Igjen ble 1-kronene fjernet.

I 1942 ble også et sett mynter preget i London. Akkurat som i Norge, ble myntene i London preget uten 1-kronene. Flesteparten av disse ble kjøpt opp igjen etter krigen av Storbritannia, og de smeltet om myntene. Det finnes imidlertid enkelte sett av disse myntene.

I 1951 forsvant hullet fra myntene. På kronemyntene ble St. Olavs orden erstattet med riksvåpenet, og på de andre ble de fire små H7-myntene erstattet av ett stort. På omskriften ble Alt for Norge erstattet med Haakon VII Norges Konge. Portrettet uteble også der.

I 1957 døde Norges kanskje viktigste konge. Dermed var det selvstendige Norges første konges myntrekke komplett.

VISSTE DU AT?

- Enkelte av myntene hadde Den Kongelige Mynts merke på en opphøyet plate? Flere av disse myntene er ettertraktet blant myntsamlere
- Selv om ti-ørene generelt er lette å få tak i, må du ut med 10 000 for å få en ti-øre fra 1927?
- Skillemyntene fra de første femten årene er svært ettertraktet? Skal du ha en 2-øre i jern med enkeltstrek fra 1917, må du ut med rundt 50 000. Fem-ørene fra 1912 koster det samme, og de fra 1915 ligger på 45 000. Ingen andre av Haakon VII's mynter er i nærheten av disse summene.

Det selvstendige Norges aller første gullmynter: Kong Haakons sjeldne gullskatt fra 1910!

20 kroner 1910

Metall: 90% gull | Diameter: 22 mm | Vekt: 8,96 gram

10 kroner 1910

Metall: 90% gull | Diameter: 17 mm | Vekt: 4,48 gram

**Få mynter
tilgjengelig!**

Fordelstilbud for lesere av Mynt og historie!

I dag kan du bli eier av svært etterspurte norske gullmynter, det selvstendige Norges eneste gullmynter tiltenkt ordinær sirkulasjon. Disse to historiske og flotte gullmyntene markerte et stolt mynthistorisk øyeblikk i den nye nasjonen Norge. Myntene var **flaggskipene i den nye mynttrekken** og de var dekorert med noen av våre flotteste nasjonalsymboler, Kong Haakon VII og Olav den hellige.

Kun få mynter tilgjengelig - kjenn din besøkestid i dag!

Kong Haakons 10 og 20 kroner i gull, ble kun preget i 1910 i et svært stort antall ved Den Kongelige Mynt på Kongsberg. Men av ulike grunner ble ikke en stor andel av myntene tatt i bruk. De ble i stedet kjørt rett til Norges Banks hvelv, hvor de inngikk i **Norges Banks gullbeholdning**. Man vet ikke hvor stor del av det totale opplaget på som ble satt i sirkulasjon, men det kan ikke være så mange, etter som det er få mynter å finne i markedet.

**Vær rask, ring 0 25 50
for å sikre deg Kong Haakons sjeldne gullskatt!**

10 kroner 1910

Pris: 3.780 kroner ved mottak etterfulgt av fire rentefrie rater på samme beløp (totalt 18.900 kroner)

Bestillingsnummer: 47025409

20 kroner 1910

Pris: 3.180 kroner ved mottak etterfulgt av fire rentefrie rater på samme beløp (totalt 15.900 kroner)

Bestillingsnummer: 47025408

Bestiller du begge myntene trekker vi fra 1.000 kroner på din bestilling!

(Tilbudet gjelder kun frem til 01.01.2020 eller så langt beholdningen rekker)

Gamle helter på ny design

Gjennom fireogtyve medaljer har illustratør Endre Skandfer gitt liv til historiene om motstandsmenn og -kvinner som kjempet kampen for frihet under 2. verdenskrig. Nå har han også foreviget Max Manus, Gregers Gram og Gunnar «Kjakan» Sønsteby på krigsminnemedaljer i massiv bronse.

Det har vært et stort privilegium å få være med på å fortelle historiene om alle de som kjempet med livet som innsats og få grave i dette materialet, fortalte Skandfer til Mynt&Historie i et større portrettintervju i 2017. Krigsminnemedaljene er i massiv bronse, måler 61 mm i diameter og er gitt ut til ære for menn og kvinner som kjempet for Norges frihet. Endre Skandfer er godt fornøyd med resultatet av de 24 ferdige medaljene i samlingen «Kampen for frihet 1940-1945». Men noen selvskrevne helter manglet. Nå er kunstneren godt i gang med det som skal bli krigsminnemedaljer til ære for Gregers Gram, Max Manus og Gunnar Sønsteby.

TURTE IKKE HILSE PÅ KJAKAN

– Selv om jeg er en helt annen generasjon, så har jeg hatt litt befatning med disse tre legendariske motstandsheltene, forteller han. Da han jobbet på Storm Studios med effekter til Max Manus-filmen, hilste han blant annet på Tikken Manus. – Jeg husker jeg så Sønsteby på premieren, men jeg tok ikke mot til meg å hilse på ham da, minnes

han og legger til: – Køen av gratulanter var dessuten ganske lang. Det angrer han selvsagt på i dag. – Det er rart å tenke på. Han sto der så rak i ryggen med en veldig aura. Under krigen ble han kjent for å være anonym og flink til å ikke stikke seg ut, men som en eldre mann var han, i hvert fall slik jeg så han, en bauta.

Men hvordan portretterer man en med et anonymt ansikt? – Det er absolutt ting med ansiktet hans. Og etter hvert som man blir eldre blir ansiktstrekk kraftigere, og med Sønsteby har jeg jo hatt luksusen av å kunne se bilder av ham fra han er eldre. Skandfer har brukt både ungdomsbilder og nyere bilder av motstandshelten, og sier han håper han har fått frem en Sønsteby som er gjenkjennelig for alle som kjente ham og som hadde noe med ham å gjøre.

DE VAR UNGDOMMER ALLE SAMMEN

Gregers Gram ble bare 26 år gammel, og det finnes ikke mange ungdomsbilder av ham. På de få bildene som finnes smiler og ler han, og er i følge Skandfer nok tatt i en situasjon som ikke har vært så alvorlig. – Etter hva jeg har skjönt var han en jovial fyr med godt

Gregers Gram, Gunnar Sønsteby og Max Manus tar form på det som skal bli minnemedaljer i massiv bronse. Illustrasjon: Endre Skandfer.

humør og glimt i øyet, sier han og forteller at han likevel måtte prøve å lage et uttrykk som var litt mer alvorspreget til en krigsminnemedalje i hans minne. Med eksisterende fotomateriale, og lang erfaring fra portrettering og å ha studert ansikter, har kunstneren funnet frem til et uttrykk som er litt annerledes enn slik vi er vant til å se Gram på bilder. – Gregers Gram virker veldig ungdommelig. Siden man har sett mange bilder av både Sønsteby og Manus som eldre menn, får man en ekstra følelse av at Gram var veldig ung. De var jo ungdommer alle sammen.

TAKKNEMLIG FOR HISTORIEN

Mange motstandshelter snakket lite om krigen og egen innsats. – Det å fremheve seg selv var mindre akseptert før enn det er nå. Derfor er det ekstra fantastisk at bøkene (Sønstebys Rapport fra Nr. 24 og Manus' Det blir alvor og Det vil helst gå godt, red. anm) ble skrevet ned mens det fremdeles var klart i minnet. Vi skal være veldig takknemlige for at det er gjort.

Endre Skandfer går grundig til verks når han skal portrettere en motstandsmann (eller –kvinne), og researchen går lenger enn utseende. – Jeg prøver å gå inn i historien, og behandle det som mer enn en visuell oppgave. Med blikket og situasjonen man setter portrettet i forsøker jeg få frem noe av nerven som finnes i materialet. Det er viktig for meg.

PÅ SYKKEL I OSLOS GATER

Kunstneren jobber med historie med flere prosjekter og tenker ofte på byens historie når han sykler rundt i byen. Slik Gunnar Sønsteby også gjorde. – Jeg samler på bøker om byen. Både nye utgivelser, men helst gamle. Det er gode kilder. Byen forandrer seg absolutt hele tida og det er uendelig mye som ikke ligger på nett. Han forteller hvor godt han liker snublesteinprosjektet, med små minnesmerker over ofrene for nazismen under andre verdenskrig. – Det er et utrolig bra konsept. De er diskret, og man kan passere uten å tenke over det, men det er også en liten påminnelse der man kan stoppe opp og lese en kort tekst. Navn, dato, dødssted. Man ser at det er navn fra samme familie. Barn, besteforeldre, søsken, et par. Den bittelille teksten formidler en utrolig sterk historie som det er viktig å bli påminnet. Oslo Byes Vels blå skilt på historiske steder er også en utrolig god måte å synliggjøre byens historie på, sier han.

GLAD I OSLO

Oslo er byen til Endre. Selv om han, som han selv sier, står i spagaten mellom Nord-Norge og hovedstaden. – Egentlig har jeg tre byer; Tromsø, Harstad og Oslo. Det er alltid noe spesielt med stedet man kommer fra, der man er vokst opp og der familien bor. Samtidig har jeg jo bodd lengst i livet her. Jeg har blitt glad i Oslo. Og jo mer man lærer om byen, jo vakrere blir den, hevder han. – Noen kan kanskje mene tilbygget på Victoria terrasse er stygt, men når man vet at det har blitt bombet og bygget på, forteller det en annen historie. Byen vokser og tidene forandrer seg, og byen forteller historien i seg selv i bygninger, gater og parker.

– Det beriker opplevelsen av byen å lese byhistorie. Hver bygning, hvert gatehjørne forteller mange historier. Byen forandrer seg fort, og jeg prøver å dokumentere ting før de forsvinner. Et eksempel er

Endre Skandfer

Endre Skandfer er en prisbelønt norsk illustratør, animator og regissør. Han står blant annet bak motivene i samlingen «Kampen for frihet 1940-1945» og offisielle minnemynter fra britiske Royal Air Forces 100-årsjubileum. Skandfer er også kjent for en rekke figurdessign fra en rekke barneserier og –filmer, tegneserien Krüger & Krogh og spesialeffekter blant annet i filmen om Max Manus. Skandfer er født i 1976 i Harstad, men bor og arbeider nå i Oslo.

Medaljesamlingen «Kampen for frihet 1940-1945»

Bjølshallen, som er like i nærheten av der jeg bor, og der barna mine også driver idrett. Jeg tenker alltid på aksjonen mot tyskernes jagerfly-produksjon når jeg er der oppe. En dristig og vellykket aksjon hvor sabotørene var flinke til å evakuere bygningene før sprengladningene gikk av.

TEGNER HISTORIEN

Endre Skandfer gjør det han drømte om da han var liten. Han tegner, lager filmer, bøker og tegneserier. Kombinert med historieinteresse materialiseres talentet i både krigsminnemedaljer og tegneserier som

Krüger og Krogh, en spionserie med handling lagt til Oslo på 1960-tallet. – På 60-tallet var Norge fremdeles ekstremt prega av krigen. Alle som hadde viktige posisjoner hadde spilt en rolle under krigen. Men etterkrigstiden var også preget av hemmelig etterretning og frykt for kommunisme. Det er interessant å se hvordan de som sto skulder mot skulder under motstandskampen kunne stå på hver sin side under Den kalde krigen. Pelle-gruppa for eksempel, utførte sabotasjer både på samme måte og i samarbeid med Oslo-gjengen, men på grunn av politisk ståsted havnet de på den andre siden etterpå. Akkurat det er nok litt annerledes i Finnmark. Mange finnmarkinger er klar over at vi har mye å være takknemlig ovenfor russerne for, avslutter den Osloboende nordlendingen.

Illustratør Endre Skandfer i biblioteket på Norges Hjemmefrontmuseum sammen med amanuensis Ivar Kraglund. Museet har gitt faglige råd til kunstneren i utviklingen av samlingen med krigsminnemedaljer i massiv bronse.

Gregers Winther Wulfsberg Gram var motstandsmann og fenrik i Kompani Linge. Han var også med i den såkalte Oslogjengen, en aksjonsgruppe under Milorgs sentralledelse. Han spilte en aktiv rolle og deltok i flere dristige og vellykkede aksjoner. 13. november 1944 ble han skutt og drept av tyske agenter i et bakholdsangrep. Illustrasjon: Endre Skandfer

Maximo Guillermo Manus var motstandsmann og løytnant i Kompani Linge. Han var medlem av Oslogjengen og deltok i en rekke sabotasjeaksjoner. Etter krigen ga han ut flere bøker, og i 2008 ble filmen Max Manus utgitt. Max Manus døde 81 år gammel i september 1996.

Gunnar Fridtjof Thurmman Sønsteby var motstandsmann og medlem av Kompani Linge. Han var leder av Oslogjengen og var kjent under navn som Kjakan, Erling Fjeld og Nr. 24. Han ledet og deltok i en rekke sabotasjeoperasjoner. Etter krigen ble han tildelt blant annet Krigskorset med tre sverd og var en aktiv formidler av Norges krigs- og motstandshistorie. Gunnar Sønsteby døde 94 år gammel i mai 2012.

Kunstnerens egne ord:

Her har jeg gjort et poeng av at Max Manus og Gregers Winther Wulfsberg Gram hadde ganske sammenfallende innsats under krigen, og at de var nære venner. Designet på de to medaljene er beslektet, og de er ment å stå godt til hverandre. På samme måte som på Manus-motivet har jeg brukt kontrasten mellom et stort tysk skip og sabotørenes lille kano. Men her er det et synkende skip fra Operasjon Mardonius vi ser. Randteksten henspiller på Grams mot og dristighet, og at han dessverre aldri fikk høste fruktene av sin utrettelige motstandskamp. Helt nederst har jeg lagt inn Kompani Linge-emblemet.

Kunstnerens egne ord:

En hustrig dag høsten 2007 var jeg med på en befaring på Vippetangen i Oslo. Jeg hadde nettopp blitt bedt om å bidra til en film om Oslogjengen, men må innrømme at før denne dagen var både navnene DS Donau og Max Manus ukjente for meg. Filmen kom på kino julen 2008 og ble et vannskille i norsk film, og navnet Max Manus brant seg på nytt inn i historien. På medaljen har jeg valgt å ha Manus i battle-uniform. Flere ganger utførte Manus skipssabotasjer med kano, blant annet sammen med Gregers Gram og Roy Nielsen. Jeg synes kontrasten mellom det store metallskipet og den lille kanoen er fascinerende. Det representerer for meg Davids kamp mot Goliat.

Kunstnerens egne ord:

Som motstandsmann var Sønsteby kjent for å være en mester i å unngå å vekke oppmerksomhet. Hverdagslige klær var hans arbeidsantrekk, og sykkelen var et av hans viktigste arbeidsredskap. Slik ville jeg portrettere ham. Når noen har bidratt til så mye og så variert motstand er det vanskelig å velge hva man skal fokusere på. Aksjonene har jeg eksemplifisert med sprengningen av Arbeidsmobiliseringskontor i Akersgt. og sprengningen av tyske flymotorer og flydeler lagret i Bjølsenhallen. Randteksten og de tre sverdene oppsummerer resten av den eventyrlige historien. Jeg husker jeg så Sønsteby på premieren på Max Manus-filmen, og jeg angrer på at jeg ikke benyttet anledningen til å hilse på ham. Den sjansen fikk jeg dessverre ikke igjen.

NUMISMATISKE ANEKDOTER

BLE H7-MYNTENE BRUKT SOM HVERDAGSMOTSTAND?

Kan Greshams lov og generell skjeptis til Nazi-Tyskland og Quislings regime ha ført til at mynter fra før krigen ble motstandssymboler?

Greshams lov er en lov som feilaktig er tildelt Thomas Gresham, en rik bankier og kjøpmann fra London. Loven sier at dersom mynter med lite edelmetall blir gitt samme verdi som mynter med mye, vil folk bruke de med førstnevnte og spare de andre. Man beholder for eksempel gullmyntene med mest gull i, og betaler med de med minst.

Et svært kjent eksempel på dette var på begynnelsen av 200-tallet, da keiser Caracalla innførte mynten nå kjent som antoninianus-mynten. Denne skulle være verdt to denarier, men det var ikke nok sølv til mer enn halvannen. Siden en mynts verdi var det samme som sølvverdien, ville ingen gi fra seg sine denarier for å få en antoninianus. Folk hamstret denariene, som forsvant fra markedet. Siden ingen likte antoninianus-myntene, ble det vanskeligere og vanskeligere å få folk til å ta dem imot. Dermed ble de mindre og mindre verdt, og dermed fikk de mindre og mindre sølv i seg. Til slutt var de nesten rene bronsemynter.

Andreas Kalle

HISTORIKER OG DIGITAL TEKSTFORFATTER HOS
SAMLERHUSET

JERNMYNTENES INNTOG

Men hva har så dette med de norske myntene å gjøre? Det vi vet, er at myntene fra 1920 av ble preget i kobbernikkel. Dette var et verdifullt materiale da krigen brøt ut. Derfor ble de nye myntene preget i jern og sink, som det var mye av. Disse myntene var i tillegg i begynnelsen preget dårlig, og ble tidlig slitt ut. Unntaket var 1-kronene, som ble erstattet av sedler.

Dersom man nå tenker seg hvordan det var for den jevne nordmann, i en tid med besparelser og dårlige tider, kan man tenke seg resten. Dersom de kunne velge mellom en slitt 50-øre i jern og en flott en i kobbernikkel, hvilken ga man da fra seg? Ifølge Greshams lov, og fornuft, ga man fra seg den stygge. De fine myntene ble beholdt. Usikkerheten rundt de slitte og utrivelige myntene var sannsynligvis stor, og hva skjedde så etter krigen? Historien er full av historier der mynter ble skrevet ut av sirkulasjon til mye mindre verdi enn den de hadde.

NASJONAL PLIKT Å SPARE?

Det finnes også et annet argument som passer både motstand mot det nye regimet og Greshams lov, metallet. For selv om kobber og nikkel ikke er i nærheten av å ha samme verdi som gull og sølv, var det langt mer verdifullt enn jern og sink.

Både kobber og nikkel trengtes i krigsindustrien. Etter all sannsynlighet ville Quisling-regjeringen erstatte kobbernikkelmynter med jernmynter og deretter smelte om kobbernikkelet. Dermed ble det enhver ekte nordmanns plikt ikke å gi fra seg myntene i kobbernikkel. Ellers kunne

femtiørene du ga fra deg bli brukt til å ta livet av dine allierte.

I tillegg fantes det en annen grunn til å spare. For okkupasjonsmyntene hadde av naturlige årsaker ingen henvisning til verken Haakon VII's monogram eller hans valgspår. Begge deler var uttrykk som overmakten omtalte som forræderske. Det å tegne eller male symbolet hans var livsfarlig. Det å eie mynter med H7 på var imidlertid ikke i utgangspunktet forbudt. H7 var dermed alltid på innerlommen.

NATURLIG FORKLARING

Dette høres plausibelt ut, men stemmer det? Det er vanskelig å bevise klart, men det er noen tegn. For eksempel var det forbudt å bære blankpussede mynter med H7-symbolet. Det forteller at mynter var et viktig symbol.

Vi vet også at det var mangel på skillemynt i allmenhet. Flere butikker hadde egne sedler, og andre steder ble bytteøkonomi løsningen. I tillegg skulle altså kobbernikkelmyntene smeltes om, noe som kan forklare at det var stor mangel på skillemynt.

Men dersom det var få skillemynter, og dersom kobbernikkelmyntene spesielt var øremerket å tas ut av sirkulasjon, burde de i dagens marked ha svært høy verdi. Det har de ikke. En god forklaring kan være at disse myntene fant veien ut av syltetøyglass og kistebunner da krigen var over.

Det er langt fra bevist at dette var tilfelle, men det virker sannsynlig. Og dette understreker vårt poeng: Mynter er mye mer enn betalingsmiddel. Det er kultur og historie, og av og til også motstandskamp.

WINSTON CHURCHILLS UTROLIGE LIV

Andre verdenskrig hadde vært svært annerledes, og kanskje hatt et langt verre utfall, om det ikke hadde vært for Winston Churchill. Han var en usedvanlig mann til en usedvanlig tid.

Når en militær overmakt står rett ved inngangen til landet ditt, er det kanskje fristende å foreslå fred på gode betingelser for deg, selv om du vet at overmakten er en bølge. Alternativet er mange menneskeliv tapt og kanskje det uunngåelige tapet uansett. Slik ville nok mange tenke. Slik tenkte ikke Winston Churchill. Da den tunge byrde å ta over styret av et land ikke i det hele tatt forberedt på krig og i ferd med å bli angrepet, viket han ikke, selv om han visste han hadde rett. Bøller skal bekjempes, ikke blidgjøres.

Så hvordan ble en så sterk personlighet som Winston Churchill til? Var han alltid slik? Hvordan var veien fra overklasselott til bomberom? Historien om Winston Churchills liv er blitt fortalt mange ganger, men den begynner stort sett alltid i 1940 og varer maksimalt en fem års tid. Det er kanskje like greit, for en film om hele livet hans ville knapt virke sannsynlig.

FØDT MED SØLVSKJE I MUNNEN

Storbritannia hadde siden 1700-tallet utviklet seg til å bli verdens ubestridte stormakt. Britiske skip

oppdaget Australia, kontrollerte India og styrte Canada. Selv om USA gikk ut av deres grep, vokste britisk makt betydelig. På 1800-tallet begynte sakte britene å gå over fra å kontrollere handelsbyer til å kontrollere hele land. I kamp med Frankrike og Russland forsynte britene seg av stadig større deler av verden.

I denne verdenen ble Churchill født med sølvskje i munnen på Blenheim Palace i november 1874. De tilhørte familien til hertugen av Marlborough, men faren var bare den tredje sønnen, og dermed ikke arving til tittelen. Familien var relativt rik, og Winston hadde aldri noen økonomisk nød.

Han var både dyktig og rampete på skolen, helt til faren bestemte seg for at han skulle gjøre en militærkarriere, noe Winston ikke var spesielt flink på. Likevel hadde Winston Churchill en urokkelig tro på Det britiske imperiet som vokste og vokste.

Etter å ha kommet seg gjennom militærakademiet, var han ivrig etter å komme seg på slagmarken. Han dro først til Cuba, så India og så Sudan. Han jobbet etter hvert som journalist og soldat om hverandre. Her oppdaget han ikke bare krigens grusomhet, men også måten lokalbefolkningen ble behandlet på. Dette påvirket ham. Churchill var ikke spesielt opptatt av kårene til urbefolkningene, men han hadde et moralsk kompass, og urettferdighet irriterte ham stort.

Churchill hadde komplekser mot sin egen manglende utdannelse, og leste seg opp på mange klassiske verker. Enkelte av hans sitater, som det om at «Aldri [i menneskelig konflikt] har så mange hatt så få å takke for så mye», er inspirert av kjente forfattere og filosofer.

EN OMSKIFTENDE RABULIST

Churchill ble virkelig engasjert da han dro til Sør-Afrika. Den sørafrikanske republikk hadde vært selvstendig i en liten stund da forholdet mellom staten og Storbritannia ble dårlig. Under Paul Kruger, i myntverdenen mest kjent for krugerranden oppkalt etter ham, ble forholdet så dårlig at det blusset opp til krig.

Churchill hadde enset dette, og dro dit som journalist. Han ble fanget, tatt til en konsentrasjonsleir, rømte fra konsentrasjonsleiren, gjemte seg på godstog og i gruver og kom så til de britiske troppene. Hans bedrifter hadde blitt svært populære. Da han var med på å ta tilbake store deler av Sør-Afrika, brukte han sitt navn til å roe gemyttene og angripe de mest hevngjerrige britene. Noen år senere brukte han også navnet på vegne av zuluene, som fikk svært dårlig behandling.

Churchill var av politisk overbevisning «liberal i alt annet enn navnet». I 1904 tok han det logiske skrittet og byttet partitilhørighet fra de konservative til de liberale. Hans største problem med de liberale var at han var imot indre selvstyre for irene og kvinners stemmerett. Til Churchills forsvar var han i stand til å skifte mening. Han stemte for stemmerett for kvinner, og var med på å utforme den anglo-irske avtalen som ga sterkt indre selvstyre til Irland i 1921.

BERG-OG-DALBANE

Churchill hadde en politisk karriere preget av mange opp- og nedturer. Først gikk han frem med rakettfart, og i 1911 ble han First Lord of the Admiralty, altså marineminister. Storbritannia brukte så mange penger på marinen at Churchill nå var en av Stor-

Andreas Kolle

HISTORIKER OG DIGITAL TEKSTFORFATTER HOS
SAMLERHUSET

Winston Churchill ble født på
Blenheim Palace i Woodstock
i England i 1874.
Foto: IStock

Winston Churchill sammen med George VI og resten av kongefamilien 8. mai 1945.

britannias, og dermed verdens, mektigste menn. Han gjorde klar marinen for det som helt åpenbart for ham var en nært forestående krig. Da første verdenskrig brøt ut, var den britiske marinen klar, og den lyktes godt i å holde den tyske marinen på plass.

Men så fikk Churchill en skjebnesvanger idé. Han ville gjennomføre et såkalt amfibieangrep, altså der krigsskip støttet opp om mannskap som gikk i land fra transportskip, i Det osmanske rike, nå Tyrkia. Ideen var god, men gjennomføringen ble katastrofal. Det tok for lang tid og havet var minelagt. Dermed ble mange mennesker skutt av tyrkiske soldater, og det hele ble en blodig fiasko. Churchill trakk seg raskt som marineminister og gikk ut av regjeringen.

Han kom i og for seg raskt inn i den igjen, nå i 1917, der han fikk ministerposter av noe lavere viktighet. I 1924 byttet han igjen side, nå tilbake til De konservative. Han ble inkludert som finansminister i den nye regjeringen, og karrieren var på full fart opp igjen. Men så er Churchills liv ikke så enkelt. Etter å ha blitt overbevist av mange økonomer, gikk han inn for å knytte det britiske pundet til gullstandarden, noe som medførte deflasjon, svekket økonomi og færre arbeidsplasser. Churchill startet dermed en depresjon før Den store depresjonen i 1929.

KRIGENS LEDER, FREDENS TAPER

Churchill var ikke ferdig med å trække i salaten. Han støttet Edvard VIII da han

ville gifte seg med den amerikanske sosietetskvinnen Wallis Simpson til tross for at begge var mer eller mindre kjent for å ha sympatier for Adolf Hitler. Til tross for Churchills støtte, måtte Edvard VIII gå av.

Ny konge ble Georg VI. Han og Churchill var begge svært bekymret for Adolf Hitler, og da Churchill ble statsminister samarbeidet de to så godt at de regnes som det beste samarbeidet mellom konge og statsminister i britisk historie.

Churchill fikk ingen lett oppgave som statsminister. Forgjengeren, Neville Chamberlain, hadde ikke gjort nok for å stå imot Hitler, og Churchill måtte sette i gang krigsforberedelsene i rekordfart. I begynnelsen regnet det bomber over mange engelske byer. Det var langt fra enkelt å være brite. Det var av avgjørende betydning at statsministeren sto rakrygget og sa det svært mange følte rett ut: Vi skal aldri overgi oss.

Britene overga seg ikke, og i stedet vant de kampen om luftrommet. Sakte snudde krigslykken seg, og britene kom på anmarsj. I 1944 gikk allierte styrker i land i Frankrike. Det var et tidsspørsmål om når krigen ville ende.

Det var også et tidsspørsmål når Churchill selv måtte gå av. Det var allment akseptert at ingen andre enn Churchill kunne ha hjulpet dem gjennom krigen. Det var også allment akseptert at han ikke kunne fungere i fredstid. Derfor ble det første valget etter krigen vunnet av Arbeiderpartiets Clement Attlee.

EN MANN FOR FOLKET

Churchill levde ikke på latsiden. Han var med i politikken og ble gjenvalgt i 1950. Han skrev også mange verker, både om sin egen familie og om første verdenskrig. Han vant i 1953 Nobels litteraturpris, offisielt for sitt verk om første verdenskrig, men sannsynligvis minst like mye for talene som vekket håp og mot i millioner av mennesker.

Deretter var han en populær skikkelse i jet-set-livet både i Storbritannia og ellers i Europa. I 1965 døde han, og begravelsen ble sett av over 350 millioner mennesker i 1965, i en tid svært få i det hele tatt hadde TV.

Selv om Churchill ikke var adelig rent formelt, kan man knapt kalle ham en mann av folket. Han var derimot en mann for folket. Han minnet dem om hvem de var og hva de kunne få til. For dette regnes han stort sett alltid som Storbritannias største statsminister.

Sikre deg et flott myntsett som ærer Winston Churchill!

Ni tidsvitner fra Churchills spennende liv

Winston S. Churchill var en viktig historisk personlighet i over femti år, fra han rømte fra en konsentrasjonsleir i Sør-Afrika til han vant Nobels Litteraturpris i Stockholm. Her hedres han av et spesiallaget myntsett i begrenset opplag, bestående blant annet av en ekte sovereign fra George V!

Myntsettet koster 9.990,- fraktfritt tilsendt. Ønsker du å betale myntsettet i **5 bekvemme rentrefrie avdrag** à 1.998 kr, kan du ringe vår VIP-telefon på 66 99 48 00.

BESTILL I DAG:

www.samlarhuset.no/churchill-settet

0 25 50

Bestillingsnummer: 47025368

Der samlere møtes: Norsk Numismatisk Forening – en forening for alle

Trodde du myntsamling var en ensom hobby? Slik er det ikke for gjengen i Norsk Numismatisk Forening. Her treffes mynt- og historieinteresserte til diskusjon, samtale, kunnskapsutveksling og auksjoner flere ganger i året. Foreningen er åpen for alle og ønsker seg nye medlemmer.

Sverre Dyrhaug og Carl Henrik Størmer fra Norsk Numismatisk Forening. Foto: Mynt&Historie

Norsk Numismatisk Forening

- En forening for alle som er interessert i numismatikk, enten det er mynter, sedler, medaljer eller generell pengehistorie.
- Etablert i 1927 som den eldste forening i sitt slag i Norge.
- Interesseorganisasjon for samlere, møtested for likesinnede.
- Arrangerer jevnlig medlemsmøter med foredrag, kåserier, kunnskapsutveksling og auksjoner.
- En av initiativtagerne til opprettelsen av Nordisk Numismatisk Union (NNU) i 1935.
- Som forening uten økonomiske interesser har NNF fungert som talerør i relevante saker overfor myndighetene.
- Gir ut medlemsbladet Norsk Numismatisk Tidsskrift fire ganger i året.
- Har ca. 220 medlemmer og plass til flere. Foreningen er åpen for alle.
- Nettside: www.norsknum.org
- På Facebook: <https://www.facebook.com/Norsknumismatiskforening/>

FRA KONGENES HOBBY TIL ALLEMANNSEIE

Myntsamling har tidligere vært omtalt som «kongenes hobby». Folk flest hadde ikke tid eller ressurser til å drive med slikt. Det var en kongelig hobby, for de med tilgang til kongens skattkammer. Slik var det også til dels da Norsk Numismatisk Forening ble etablert i 1927. En herreklubb av grosserere og for folk med god råd. Slik er det ikke lenger, forsikrer foreningens formann Carl Henrik Størmer. – Myntsamling har gradvis endret seg fra å være en rikmannshobby. Særlig opp gjennom 1900-tallet så vi flere og flere såkalte sjømannssamlinger, og folk som samlet og ga bort mynter etter at de hadde vært ute og reist. Nå er det en hobby som passer for alle.

2-øren fra 1968 får ofte æren for å ha skapt myntsamlere av oss nordmenn. Lavt opplag, høy pris og et førstesideoppslag i VG fikk folk til å gå mann av huse for å lete etter den lille mynten med tiur-motiv. Mynten skapte stor og allmenn myntinteresse i Norge, og mange samlere har fortsatt nettopp denne som den uoppnåelige mynten. Men også en annen hendelse på 1960-tallet satte fart på

myntsamling her i landet: Da en 19 år gammel Carl Henrik Størmer vant Kvitt eller dobbelt med temaet romerske mynter i 1961 ble han rikskjendis nærmest over natten.

– Han ble for myntsamling det Magnus Carlsen har blitt for sjakk, uttaler Samlerhusets Ole Bjørn Fausa.

EN FORENING FOR ALLE

For Størmer er det historiene bak myntene som er viktige. – Affeksjonsverdien er viktigere enn at mynten er perfekt eller mye verdt. Det er mye snakk om verdier, spesielt i pressen. Jeg håper det utvikler seg mer i retning av at folk ser verdien av det historiske i objektene, sier han. Hos Norsk Numismatisk Forening har han mange likesinnede. Foreningen består i dag av ca. 220 medlemmer, og rommer alle type samlere. Med spennende foredrag, auksjoner og en sosial arena treffes myntsamlere fra hele landet. – Møtene er uhyggelig, sosiale og inspirerende. Her treffer man andre med samme interesse som man kan vise frem, dele og snakke om hobbyen sin med. Man kan ikke nødvendigvis regne med å få

samme kontakt hjemme, ler han og oppfordrer interesserte til å komme innom som gjest for å se hva de driver med. – Møtene starter klokken 19, men vi åpner dørene klokken 18. Den timen myldrer det, samlere viser frem, diskuterer og setter samleobjektene sine i sammenheng. Her kan du få hjelp til å vurdere og bestemme mynten din, lover han.

FLERE YNGRE MEDLEMMER

Selv om Størmer selv startet ung, er det gjerne ofte i voksen alder man finner tid og interesse for myntsamling. Kanskje har man samlet som ung, lagt det bort en periode og igjen fattet interesse. Med sosiale medier har også Norsk Numismatisk Forening fornyet seg, og har den siste tiden også trukket flere yngre medlemmer. – Men det blir aldri veldig mange i en forening som oss, mener Størmer. Likevel håper han at flere oppdager foreningen og verdien av å kunne dele kunnskap og interesse med likesinnede. Foreningen legger stor vekt på å ikke være for akademiske, og søker variasjon i inn-

leggene de presenterer på medlemsmøtene. – Det kan være alt fra antikke mynter, 1600- og 1700-tallet, nyere norske mynter og andre temaer. Nylig holdt vårt foreløpig yngste medlem på 28 år et innlegg om hvordan starte samle romerske mynter. Romerske mynter er noe de aller fleste synes er veldig spennende å høre om.

EN LÆRERIK HOBBY OG ET INKLUDERENDE MILJØ

Det er mange hobbyer som er mer sosiale enn myntsamling, men slik trenger det nødvendigvis ikke å være. Der mynt- og historieinteresserte samles er det ofte spennende diskusjoner og samtaler. Norsk Numismatisk Forening ble i sin tid startet av blant andre dr. philos Hans Holst ved Myntkabinetet ved Kulturhistorisk Museum i Oslo, med formål å fremme interessen for mynt- og medaljevitenenskap. Foreningen har helt siden starten hatt foredrag og kåseri på sine medlemsmøter, og er en sosial arena der myntsamlere møtes.

Les i neste utgave!

Carl Henrik Størmer ble rikskjendis da han vant Kvitt eller dobbelt i 1961 med temaet romerske mynter. Seieren ga ham muligheter både som TV-vert og filmskuespiller. Myntinteressen har han hatt med seg gjennom hele livet, ved siden av interesse for både veteranmotorsykler, bøker og piper. Han har vært medlem av Norsk Numismatisk Forening siden 1956, da han fikk dispensasjon for å være med i foreningen selv om han var under 18 år. Nylig solgte han nesten hele myntsamlingen sin, men samlergleden har han beholdt. Les mer om Størmers utrolige mynteventyr i neste utgave av Mynt & Historie.

Norsk Numismatisk Forening (NNF) – foreløpig møteprogram for vårsesjonen 2020

Pr. oktober 2019 foreligger følgende foreløpige møteprogram frem til sommeren 2020:

TIRSDAG 28. JANUAR:

Bo Gunnarsson
Svensk numismatiker
forteller om «den stygge andungen». Om et mer enn tusen år gammelt numismatisk objekt og hans omfattende detektivarbeid for å kartlegge dets historie.

TIRSDAG 25. FEBRUAR:

Olav Klingenberg
Hellenistisk portrettmynt.
Realisme og idealisme.

TIRSDAG 31. MARS:

NNFs årsmøte.
I tillegg til årsmøtet blir det et kort foredrag (tema ikke fastsatt) og – som alltid – en myntauksjon.

TIRSDAG 28. APRIL:

Kjetil Kvist og Lars
Erik Høitomt
To medlemmer i aktiv dialog om romerske mynter og deres patina.

TIRSDAG 26. MAI:

Linn Eikje Ramberg
Om tidlige forbindelser mellom Sørvest-Norge og Irland og irske forbilder for norske mynter.

Alle møtene avholdes i «Wilhelmsenbygget», Olav Vs gate 5. Selve foredragene starter kl. 19.00, men dørene åpnes for sosialt samvær fra kl. 18.00. Etter foredraget holdes auksjon. Møtene avsluttes ca. kl. 21.00. På medlemsmøtene kan man treffe folk som er spesialister innen de fleste deler av numismatikken. Prinsippet i NNF er for øvrig: Det er lov å være gjest, og det er lov å ta med seg gjest.

Vil du bli medlem?

Alle mynt- og historieinteresserte er velkomne som gjest på et av våre møter. Liker du det du ser, kan du bli medlem og samtidig motta medlemsbladet Norsk Numismatisk Tidsskrift fire ganger i året. Klipp ut innmeldingsblanketten og send inn, meld deg inn via www.norsknum.org eller kontakt oss på e-post arild@oslomyntgalleri.no.

Innmeldingsblankett

Jeg ønsker å bli medlem av Norsk Numismatisk Forening:

Navn: .....
Adresse: .....
Tlf: .....
E-mail: .....

Kontingent for innenlands medlem: kr. 500 for året, betales til konto 0533 06 13752

Send blankett/melding til Arild Moen Pedersen, Oslo Myntgalleri, Tordenskiolds gt. 7, 0160 Oslo, eller arild@oslomyntgalleri.no

De mange som falt for tyske kuler, og som ikke har en kjent grav:

EN ÆRESGJELD TIL DE UKJENTE DØDE

Hvert år jubler vi over 17. mai og freden som kom 8. mai 1945. Tilbake står historiene om gutta på skauen, utefronten, krigsseilerne og motet de viste, kvinner og menn, som væpnet seg med binders på jakkeslaget og røde toppluer på hodet.

Men noe viktig er nesten glemt: De mange som falt for tyske kuler og som ligger begravd på ukjent sted – uten at noen har lett etter dem.

Samlerhuset har inngått avtale om å bidra til finansieringen i prosjekt De ukjente døde.

De fleste kulturer er opptatt av å hedre minnet til de som gav sitt liv for fedreland og frihet. Den romerske dikteren Horats sa det slik: «Dolce et decorum est pro patria mori» - det er skjønt og ærefullt å dø for fedrelandet. Horats har her formulert noe som etter mer enn 2.000 år fortsatt gir gjenklang i de fleste kulturer. 22 år gamle Erling Magnus Djupdræt formulerte det på sin måte da han ble dødelig såret i Glomfjord-raidet 20. september 1942: – Jeg er for ung til å dø. Men hvis en nasjon skal leve, må noen være villig til å ofre livet.

Symbolikken i dette er grunnleggende for en nasjon som vil leve med ære i fred og selvstendighet. En slik nasjon har en æresgjeld til dem som gav alt for at vi dag lever i et fritt og demokratisk Norge. Æresgjelden omfatter også de pårørende som ikke har en grav å gå til.

Nasjoner som har levd under diktaturer tar denne utfordringen alvorlig. Massegraver registreres og de døde identifiseres og tilbakeføres til sine hjemsteder for en verdig begravelse. Dette har skjedd i omtrent hele Europa. I landene bak det tidligere jernteppet, i det som het Jugoslavia, i det demokratiske Spania, – for å nevne noen – er det offentlige myndigheter med ansvar for å lete etter levningene til sine døde frihetskjemper. Ofte er det private organisasjoner som driver arbeidet, men med støtte fra myndighetene.

Bare ikke i Norge.

Rett nok er det funnet mange krigsgraver – i Trandum-skogen, ved Falstad utenfor Levanger - for å nevne de mest kjente. Men funnene har skjedd fordi norske sivile, fanger

eller tyske militære meldte fra til norske myndigheter etter freden. Ingen norske myndigheter har vært tildelt et spesielt ansvar for å lete etter nordmenn henrettet i Norge under 2. verdenskrig. Riktignok hadde landssvik-politiet som oppgave å etterforske krigsforbrytelser, men politistyrken var omtrent halvert fordi så mange hadde meldt seg inn i NS. De som ble igjen hadde mer enn nok med å etterforske sine kolleger og de nesten 100 000 som var mistenkt for NS-medlemsskap eller økonomiske forbrytelser under krigen.

Fengselsprest på Akershus festning, senere biskop Dagfinn Hauge, sto for en ensom krigsgrav-jakt de første etterkrigsårene. Han hadde vært sjelesorger for mange av de henrettede patriotene. Men så gav han opp, trolig på grunn av manglende respons fra de norske myndighetene. Hauge døde som en meget gammel mann, men han glemte aldri de ukjente døde, forteller hans sønn, pensjonert prost Olav Dag Hauge.

I Norge brukes ressursene på å lete etter døde utenlandske krigsfanger. Russere i Færder nasjonalpark. Jugoslaver og russere i jernbaneanlegg i Nordland. 5 000 navneplater skal monteres på den russiske krigskirkegården på Tjøtta.

Daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre sørget for å bevilge 1,7 millioner kroner til leting etter døde norske Waffen SS-soldater i Karelen. Intet galt i noe av dette, men hvorfor er norske myndigheter bare interessert i norske Waffen SS-soldater og utlendingene? Hva med våre egne døde patrioter?

Ved en tilfeldighet ble jeg engasjert denne problemstillingen for noen få år siden. Fem gruvearbeidere fra Svalbard og en sjømann ble henrettet på Håøya utenfor Drøbak 2. november 1941 i Isbjørnsaken. Graven er ikke funnet. Daværende forsvarsminister Ine Marie Eriksen Søreide ble utfordret i Stortinget av nåværende forskningsminister Iselin Nybø for sine kjeffe uttalelser om krigsgraver da hun var i opposisjon. Forsvarsministeren ble utfordret til å la det offentlige ta ansvaret for å lete etter de ukjente krigsgravene. I stedet tildelte hun vår frivillige letegruppe i Drøbak kr 300 000 i tilskudd. Et siste bidrag fra det offentlige til å lete etter krigsgraver, presiserte departementet.

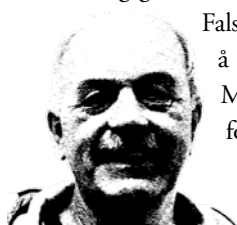
Viktige funn er gjort i arkiver. Det er ikke seks, men godt over 100 henrettede nordmenn uten en kjent grav.

En generell, systematisk leting etter opplysninger om døde nordmenn uten en kjent grav vil gi et enda høyere tall – kanskje bortimot 200. Ingen vet nøyaktig.

Vi håper det er flere enn oss i Foreningen Æresgjeld som synes det er æreløst at Norge behandler de som gav alt på denne måten. Vi er takknemlig for all støtte, enten det er flere frivillige eller økonomiske bidrag til foreningen. Når staten svikter, må frivillige sektor trå til!

Vi har fått økonomisk støtte fra Samlerhuset til å lete i arkivene i inn- og utland og kan kvittere med nye funn som indikerer hvor minst 38 henrettede befinner seg. Vi vet også mer om omstendighetene rundt noen av de ukjente døde. Vi er kommet et stykke på vei i letingen, men mye gjenstår.

Takk og ære til Samlerhuset!

Helge Gert Simonsen

JOURNALIST OG FORFATTER, OG LEDER AV
FORENINGEN ÆRESGJELD

Henrettelsene i 1945

Foreningen Æresgjeld

Foreningen Æresgjeld driver arbeidet med prosjekt De ukjente døde for å finne og identifisere ukjente nordmenn henrettet under 2. verdenskrig. Arbeidet med å samle og systematisere informasjon om de henrettede for å kunne lokalisere deres ukjente grav er svært omfattende. Foreningen Æresgjeld samarbeider med Stiftelsen Arkivet om å etablere et digitalarkiv der de ukjente døde kan registreres. Stiftelsen Arkivet drifter allerede krigsseilerregisteret.

- Stiftelsen Æresgjeld har som formål å finne graver til patriotiske nordmenn som ble henrettet av nazistene under 2. verdenskrig, graver som enda ikke er funnet.
- Videre skal stiftelsen dokumentere omstendighetene rundt henrettelsene og prøve å forklare hvorfor norske myndigheter, hverken i etterkrigstiden eller nå, har ønsket å lete etter de døde patriotene, men heller bruker ressurser på å lete etter døde norske SS-soldater i utlandet og utenlandske krigsfanger i Norge.
- Dette skal gjøres gjennom omfattende arkivsøk i Norge og utland med det formål å identifisere alle norske patrioter uten kjent grav.
- Det offisielle antallet er i dag 6 personer, pluss de som har fått asken spredt over åpent hav, men stiftelsens styre mener å ha dokumentasjon for at de har funnet 200 nordmenn med ukjent grav.

Samlerhuset har inngått avtale om å bidra til finansieringen i prosjekt De ukjente døde.

AKERSHUS FESTNING, 9. FEBRUAR 1945, TIDLIG OM MORGENEN

Værmessig var dette en typisk februar-morgen. Det var fortsatt flere timer til morgenrøden ville titte fram og jage bort de mørke skyene. Temperaturen var rundt frysepunktet; det var stort sett oppholdsvær, men av og til kom det noen snøfnugg som virvlet i den flaue brisen fra nord.

Åtte mann kom ut fra døren til fange-tårnet, bundet sammen to og to med tau på overarmene. De hutret i de tynne fangeklærne, men de visste at verre kom til å skje enn en lett forkjølelse. Vokterne var også nordmenn, norske STAPO-folk. «Los, mensch» var erstattet med «Skynd deg, for faen».

De gikk forbi andedammen, opp mot den trange porten ved Skarpenorts kruttårn. Brosteinene var glatte på grunn av sludd og snø, og den bratte bakken de måtte gå var også et problem. Noen biler sto med lysene på, slik at de i noen grad kunne se seg for.

*28 norske patrioter
ble henrettet disse to
februardagene i 1945.
17. mars ble nye 14 skutt.*

Ved toppen av bakken måtte de vente en stund. Tyske soldater var travelt opptatt med å gjøre rent etter det som nylig hadde skjedd. 11 norske patrioter hadde nettopp blitt skutt av tysk Sonderkommando under ledelse av sjefbøddelen Oscar Hans. Når noen dør på denne måten, mister de kontrollen over sine kroppsfunksjoner. Piss, løs avføring og blod laget en avskyvekkende stank som det var viktig å få bort før de neste åtte skulle utsettes for samme skjebne. «Ordnung muss sein!»

Og de norske bødlene gjorde sin jobb, i likhet med sine tyske kolleger. Neste morgen fortsatte myrderiene med både tyske og norske bødlere. 28 norske patrioter ble henrettet disse to februardagene i 1945. 17. mars ble nye 14 skutt.

Bygningen som i dag huser Hjemme-frontmuseet sett fra retterstedet der 42 nordmenn endte sine liv februar og mars 1945.

Statspolitistef Karl Marthinsen ble skutt og drept av Hjemmefronten i Blindernveien 8. februar 1945. Som represalie ble 29 nordmenn henrettet dagen etter. Foto: Glomdalsmuseet

Ingen har oversikt over alle steder hvor nordmenn ble henrettet eller hvor mange det gjelder.

HVOR BLE DET AV DE HENRETTEDE?

Mange av de som ble henrettet vet vi ikke hvor ble begravet eller kremert. Med prosjekt De ukjente døde ønsker Foreningen Æresgjeld å komme til bunns i disse mysteriene og på den måten gi de norske patriotene den ære de fortjener.

Like etter kapitulasjon 8. mai 1945 begynte det å gå rykter om funn av graver etter nazistenes henrettelser. Ikke minst gjaldt det de 42 som ble henrettet februar og mars 1945. Hovedstadsavisene brakte meldinger om massegraver på nesten hver øy i indre Oslofjord. Ryktene ville også ha det til at de døde var dumpet i fjorden. Forstanderen ved krematoriet på Vestre

gravlund mente at de døde var lagt i urner, som så ble senket i Bunnefjorden. Oslo politikammers landssvikavdeling svarte tålmodig på journalistenes spørsmål og sa at nå ventet de bare på dykkere. Men ingenting ble funnet. Opplysningene for mangelfulle, leteområdet var for stort, og til dels for dypt for den tids utstyr.

KRIGENGÅRMOTSLUTTEN

Vinteren 1944-45 var det klart for alle uten de mest innbitte nazistene at krigen snart måtte være over. Tok nazistene i Norge dette inn over seg? Svaret er vel et ettertenksomt «tja». Rikskommisær Terboven og de ledende, norske nazistene var offensive. Gestapo og norsk sikkerhetspoliti STAPO var svært aktive.

Norske motstandsfolk ble arrestert i stort antall og underkastet «skjerpet forhør», dvs. tortur. Tyskerne bedrev også sin spesielle form for «blomsterplukking», «Blumenpflücken», mord på motstandsfolk på en slik måte at det kunne se ut som om de var drept av sine egne. Men den «vanlige» norske nazist og tysker hadde sluttet å tro på tysk seier og forsøkte å posisjonere seg best mulig i forhold til alliert seier.

Hjemmefronten svarte Terboven og Quisling med likvidasjoner. De slo ikke til mot høyere tyske nazister – det ville føre til alt for mange henrettelser av norske gisler. Derimot slo Kompani Linge og Milorg til mot norske nazister som ble utpekt hovedsakelig av to grunner: De var enten kjent som spesielt farlige torturister eller etterretningsfolk, eller de var ledere som kunne tenkes å animere både tyskere og norske nazister til å kjempe til den bitre slutt selv om Berlin overga seg. Det ville utløse en borgerkrig. Hjemmefronten visste at likvidasjoner av norske nazister også ville føre til henrettelser av norske patrioter, men trolig et mindre antall enn ved tyske.

En av de øverste på listen over norske nazi-ledere var statspolitigeneral Karl A. Marthinsen. Han ble regnet som en av Hjemmefrontens farligste motstandere. London hadde godkjent en likvidasjonsliste hvor Marthinsen sto høyt. Høsten 1944 hadde Milorgsjef Jens Chr. Hauge etter lang tids nøling bestemt at Marthinsen måtte bort. Selv om det uten tvil ville koste norske patrioter livet.

KARL MARTHINSEN LIKVIDERES

Kl. 09.45 8. februar 1945 fikk Ullevål politistasjon i Oslo melding om at en mann i blodig uniform hadde kommet på døren til fru NN i Blindernveien. Han ba om å få låne telefonen og fortalte at det satt en død mann i bilen hans – skutt. Selv var han såret. Mannen var sjåføren til general Marthinsen.

Mordet ble aldri oppklart. Nazistene maktet det ikke; Milorg ønsket det ikke.

Litt senere på dagen 8. februar fikk politifullmektig Einar Dønnums medarbeidere vite at de skulle være med på en eksekusjon neste morgen på Akershus festning. Mange reagerte, men ingen våget nekte. De visste at om de nektet ville de selv bli stilt for domstolen og møtt med døden.

Samme dag som Mathisen ble likvidert ble det bestemt at politifullmektig Helge Nyfeldt Wiig og Olav Borgi skulle finne en passende henrettelsesplass for de nordmenn som skulle dø for likvideringen. De kjørte først til Sognsvann, deretter til Groruddalen. Ingen av stedene egnet seg, trolig fordi man i februar var midt i skisesongen og at blodsøl i snøen ville skape uønsket oppmerksomhet og en minneplass for patriotene.

Wiig ble så sendt over til det tyske sikkerhetspolitiet med anmodning om å få bruke den tyske eksekusjonsplassen på Akershus festning. Tyskerne var velvilligheten selv, men presiserte at nordmennene pent måtte vente til etter at tyskerne hadde gjort seg ferdig med sine egne henrettelser.

Om formiddagen samme dag, like etter likvideringen av politigeneral Marthinsen, fikk alle norske saksbehandlere i Stapo på Victoria terrasse ordre om å legge fram de sakene som var «hårdt belastet» og som i følge torturisten Ole Wehus' politiforklaring i juni 1946 sannsynligvis ville føre til dødsdom og henrettelse uansett. Fire ble arrestert samme dag. Alle var anti-nazister og med i Hjemmefronten på ulike måter. Men ingen hadde hatt noe å gjøre med likvideringen av Marthinsen.

Alle ble dømt til døden. Dommer Hans Latza protesterte i utgangspunktet mot rettsaken. Man kunne ikke avholde en standrett uten at det var erklært unntakstilstand, hevdet han. Men Terboven ville ikke høre. Han ville ha blod.

I en særdomstol blir flere fengslede dømt til døden. Den 25 år gamle studenten Asle Grepp, sønn av Det norske Arbeiderpartis leder fra 1918-22, Kyrre Grepp, fikk anledning til å skrive et avskjedsbrev til sin mor:

Asle Helland Grepp (1919-1945) ble henrettet på Akershus Festning som represalier etter likvideringen av politigeneral Karl Marthinsen.

Oslo, 9. februar kl. 1.50

Ja, mor!

Dette hadde du ikke trudd då eg såg deg siste gongen – Nett nå er eg dømt til dauden, og advokat Bergsjø er i ferd med å diktera nådesøknad for meg.

Du skal ikke syrgje over meg. Eg døyr, som mange menneske før meg. Det er berre så trist at eg fekk gjort så lite i livet mitt. Trøysta mi er at livet og utviklinga går vidare – at andre vil taka opp tankane mine og føre dei fram. betre enn eg sjøl kunne gjort det.

Eg tenkjer på far – i desse dagane er det 23 år sea han gjekk burt. Eg tenkjer på Peter Andreas og Gerda. Men mest av alt tenkjer eg på dykk som er att – du mor, og Ole og Else og Pin og vesle Kyrre. Og eg er viss på at alle vil taka det som det må takast – at de vil minnast meg som eg var og gløyme alle dei mistak eg har gjort.

Bergsjø har gjort det han kunne – men det var ikkje lange tida han hadde å områ seg på.

Nå er det vel slutt.

Eg vil berre be deg helse alle gode vener og seia dei farvel fra meg.

Om eg går burt – livet lyt gå sin gang. De skal leva vidare og føre menneska fram til eit tilvære som vert dømde til dauden.

Kjære mor!

Eg er ikkje redd – det er slutt for meg. Det er det ikkje for dykk. Lev vidare!

Son din, han Asle

Flere av de som ble funnet skyldig og dømt til døden hadde ikke hatt noe med mordet på Marthinsen å gjøre.

9. FEBRUAR 1945

Henrettelsesplassen på Akershus festning er smal og liten, på toppen av en bratt bakke med en mur som bakgrunn. Eksekusjonene foregikk tidlig om morgenen, lenge før solen sto opp. For å skaffe skytelys hadde tyskerne stilt opp noen biler i oppkjørselen, med fulle lyskastere på.

De ordinære norske medlemmer av pelotongen var utstyrt med hvert sitt Krag Jørgensen-gevær og skarpe skudd. Skytingen skjedde på ca. fem meters avstand. De dømte ble skutt to og to, bakkbundet og bundet sammen med hverandre ved overarmene.

De som skulle skyte ble oppstilt i tre geledd. Pelotongen besto av 12 mann, seks mann på hver fange. Halvparten hadde ordre om å skyte etter hodet. De øvrige skulle skyte i brystet. Tomhylsene ble samlet opp i en lue.

Etter eksekusjonene ble de henrettede skutt med «nådeskudd» to ganger gjennom hodet. Justisminister Sverre Riisnæs var også tilstede og skjøt vilt mot de døde med sin pistol, full og gal som han var. Han var rasende og ville hevne sin venn og partikamerat.

Nordmennene hadde ikke med seg kister, og likene som ble henrettet av norske Stapo ble derfor lagt i 11 hvitmalte kister som tyskerne hadde hatt med. To mann i åtte av kistene. Selv om kistene var uvanlig store, var det så trangt at det ble problemer med å få på kistelokkene. Klærne til de døde töt ut. Kistene ble kjørt til Vestre krematorium og brent. Asken ble levert til Gestapos hovedkvarter.

Etter eksekusjonen ble pelotongen kjørt tilbake til Victoria terrasse der de fikk sigaretter og brennevin.

BLODBADET FORTSETTER

Neste dag fortsatte blodbadet. Været var det samme: Rundt null grader og lett snø. Fire nordmenn var blitt dømt til døden, uten å ha noe med likvidasjonen av

Marthinsen å gjøre. De ble dømt for sabotasje og bruk av våpen.

En femte nordmann ble henrettet for kriminelle forhold. Han var medlem av NS og ble dødsdømt fordi han noen dager tidligere hadde tatt livet av STAPO-mannen Hans Christian Angell i fylla.

Årsaken til at patrioter og kriminelle ble henrettet sammen, var trolig at nazistene ønsket å slå de to gruppene i hartkorn. Patriotene var «terrorister» og like kriminelle som nazi-morderen som drepte en kollega i beruset tilstand.

Eirik Veum skriver i boka *Nådeløse nordmenn* at alle fem ble kremert og at asken ble utlevert til de pårørende. Dette er ganske underlig. Nazistenes generelle policy var at gravene til henrettede skulle skjules så godt som mulig. Asken etter de kremerte ble ikke utlevert til familien, men spredt i sjøen eller i skogen. Nazistene ville ikke at levende patrioter skulle kunne bruke gravene som samlingssted for å minnes de døde og hvorfor de var blitt henrettet. Det hadde riktignok blitt foreslått at asken etter de kremerte skulle kunne utleveres til de dømtes familier, men Terboven nektet. Henrettelsene ville virke enda mer avskrekkende hvis ingen visste hvor det ble av de døde.

Den eller de som hadde sørget for at asken til de fire arbeiderne ble utlevert til familiene deres, har altså bevisst trosset rikskommissærens klare ordre og utsatt seg for fengsel og kanskje dødsdom. Hvem var så dristig? Det vet vi ikke.

Sannsynligvis ble likene av de fem henrettet av andre nordmenn lagt i samme kasse som likene av de som tyskerne hadde henrettet tidligere på dagen. Likene ble lagt i en transportkasse av solide treplanker. Midt i kassen ble plassert beholderen med aske fra henrettelsene dagen før, 9. februar. Kassen var laget av tykke planker, slått sammen med spiker. Det ble montert jernbånd rundt kassen for at den ikke skulle gå i stykker. Videre ble det boret huller i den og lagt steiner i for at kassen skulle synke raskest mulig.

Bøddel Oscar Hans mente at kassen dermed var såpass solid at den skulle tåle

påkjenningen ved å bli senket i Oslofjorden. Tyskerne ønsket naturligvis ikke at likene skulle flyte opp. Kassen ble senket på ca. 50 meters dyp utenfor Signalen på Nesoddtangen, like under der hvor dagens ferge mellom Nesoddtangen og Aker brygge går.

DEN SISTE MASSEHENRETTELSEN

13. februar 1945 ble en skjebnesvanger dag for Milorg-jegerne i D13132 i Oslo øst. De hadde aksjonert mot tyske matvarelagre for å skaffe mat til sine kamerater som lå klar til kamp både i Østmarka, Nordmarka og Vestmarka.

Lagfører Adolf Bogstad er 24 år gammel, men tross sine unge år en erfaren motstandsmann. Han er nå på vei til hjemmet til en annen Milorgmann, 25 år gamle Storm Weinholdt på Kampen. Der skal de planlegge en ny aksjon sammen med kollega Frank Olsen, 22 år. Men to gestapister forpurrer møtet. Bogstad blir skutt og dør. Storm Weinholdt og Frank Olsen blir arrestert, sammen med Storms far.

Arvid Hansen er 28 år og har 28 sabotasjeaksjoner bak seg. Han hadde kjempet mot nazistene helt siden 1940. Nå sitter han hjemme i Youngsgata 3 sammen med sin forlovede og sine foreldre. Tre uniformerte Gestapo-offiserer og en sivilkledd går stille opp trappen til familien Hansens leilighet. Gestapistene skyter seg gjennom døren. I skuddvekslingen faller Arvid Hansen – død. Både forloveden og faren blir såret.

Samme dag blir også de øvrige i gruppen som hadde plyndret tyskernes matlager arrestert. Det er Erik Bruun, 24 år, Henry Gundersen 25 år, Ingolf Nordstrøm, 23 år, Kåre Olafsen, 25 år, og Kjell Storm Ramberg, 22 år.

De sju blir stilt for standrett. De og sju andre fra Milorg blir dømt til døden ved skyting.

De hadde nok under enhver omstendighet blitt pint og torturert før de ble henrettet. «Skjerpet forhør» var rutine når nazistene hadde arrestert motstandsfolk. Mest mulig informasjon skulle pines ut av de arresterte før de døde. Men nå

hadde nazistene fått et ekstra motiv med Karl Marthinsens likvidasjon noen dager tidligere.

HENRETTELSENE I MARS

Tidlig om morgenen mandag 17. mars 1945 hørte fangene i Kongens kruttårn på Akershus festning at det begynte å ramle i trappene. Det var tyske vakter som kom. Det var ikke noe godt tegn. På denne tiden av døgnet kunne det bare bety en ting: Henrettelser.

Det var 18 dødsdømte i Kruttårnet. Noen tilhørte Pelle-gruppa. De fleste var vanlige Milorg-jegere fra Østre Aker, med tilhørighet til arbeiderbevegelsen og medlemmer av Milorg 13132. De var dømt blant annet fordi de hadde forsøkt å skaffe mat til sine kamerater i dekning, «gutta på skauen».

Men det var bare 14 av de 18 dødsdømte som ble ropt fram og sluppet ut av cellene sine. Noen ble igjen, blant andre «Pelle» – Ragnar Armand Sollie. Gestapo var ikke ferdige med forhørene av medlemmene fra Pelle-gruppa, og ville vente med henrettelsene til de dømte hadde fortalt alt de kunne.

De 14 dødsdømte ble bakkbundet og bundet sammen to og to ved albuen, som Oscar Hans pleide å gjøre det. Så ble de geleidet ned trappen og ut på gårdsplassen. Våren var kommet, men tidlig om morgenen var det sludd og glatt på brosteinene. Det var fremdeles mørkt og behov for skytelys fra Gestapos biler.

De dødsdømte fikk bind for øynene før de ble skutt med «militærsalve». I forhør etter krigen opplyste Hans om at ingen av de 14 ble kremert, men lagt i en stor trekiste som ble senket utenfor Signalen på Nesoddtangen, trolig på omtrent samme sted hvor de døde var senket etter henrettelsene 9. og 10. februar. Trekisten var av samme slag som den som ble brukt i februar. Også denne ble fylt med stein.

Hver av kistene må ha veid mer enn 500 kilo, kanskje opp mot ett tonn. De var laget for å tåle vanntrykket slik at likene ikke skulle flyte opp. Dessuten ble de senket så dypt at pælemarken ikke skulle ødelegge treverket i kistene. Pælemarken er virksom ned til ca. 30 meters dybde.

Utsikt fra Signalen på Nesoddangen mot området hvor 38 av de 42 henrettede fra 1945 ble senket i fjorden. I bakgrunnen ser vi Bygdø og fergen til Aker brygge.

HVOR BLE DET AV DE DØDE?

Ingen vet hvor stor andel av de henrettede som ble kremert eller begravd. Vi kjenner imidlertid til en rekke kombinert eksekusjonssteder og begravelseplasser. Mest kjent er Trandum og Falstad. Håøya utenfor Drøbak, Krøkebørsletta ved Tromsø og Ulven ved Bergen må også nevnes. Vi vet også at to kvinner og tre menn ble henrettet med pistolskudd i et steinbrudd utenfor Grini og begravd der. I tillegg er det flere tilfeller, for eksempel Hardangerfjorden, hvor noen av de henrettede skal ha blitt kastet til sjøs. I enkelte tilfelle skal de døde ha blitt sprengt i stykker med dynamitt. Dette er imidlertid ikke dokumentert. Hele døde har en tendens til å utvikle gasser som gjør at de etter hvert flyter opp og blir oppdaget, noe som tyskerne var sterkt imot. Derfor var dynamittsprengning kanskje fornuftig. Da ble de henrettede til lett fordøyelig fiskemat.

Etter at Hitler og overkommandoen i Berlin forsto at vanlige dødsdommer og henrettelser ikke hadde tilstrekkelig avskrekkende virkning, ble det utarbeidet nye retningslinjer datert 12. desember 1941. «Frihetsstraffer blir ansett som svakhetstegn. En effektiv og varig avskrekkelse kan en bare oppnå ved dødsstraffer eller ved forholdsregler som holder slektningene og befolkningen i uvisshet om gjerningsmannens skjebne. Denne hensikt tjener overføringen til Tyskland». Dermed var grunnlaget for Nacht und Nebel («natt og tåke»)-regimet

lagt. De færreste som ble kommandert ut på en slik Tysklandsreise kom fra det i live. Ett unntak var senere statsminister Trygve Bratteli.

Milorgs likvideringer av nazister mot slutten av krigen gikk inn på både tyskerne og norske nazister. Terboven reiste til Hitler i mai 1944 for å få instruksjoner om hvordan man skulle hankses med dette problemet. Hitler sa at man måtte ta hensyn til opinionen i Sverige. Der var det stigende misnøye med de mange dødsdommene mot norske patrioter. Fehlis fikk derfor fullmakt fra Hitler – via Terboven – til å dødsdømme patrioter i hemmelighet, etter en ren kontorforretning uten rettssak. De som ble «dømt» på denne måten ble kalt X-häftlinge, en betegnelse som Reinhard fant på.

I følge Sipo-politiinspektøren Herbert Pauls forklaring, ble listen over slike fanger utarbeidet av sjefen for Gestapo i Norge, Hellmuth Reinhard selv, eller av hans nærmeste medarbeider, Heinrich Fehlis. Fram til 5. mai 1945 satt det 48 X-häftlinge i Tårnet på Akershus festning. De skulle skytes, men ble likevel ikke skutt. Paul førte selv disse fangene til Møllergata 19 den 5. mai. Ingen av de 48 hadde vært stilt for noen domstol. De var øremerket eksekusjonspelotongen etter en kontorforretning hos Gestapo.

Bøddelen Oscar Hans ble stilt for retten etter krigen. I Lagmannsretten ble tyskernes største massemorder dømt til døden, men dommen ble opphevet i

Høyesterett fordi det ikke kunne bevises at han hadde henrettet patrioter uten lov og dom. Han hadde alltid vært påpasselig og fått skriftlige ordre. Dødsdommer var lovlig etter folkeretten, så sant formalia ble overholdt.

Hans ble etter hvert utlevert til britene. Han ble igjen dødsdømt, men straffen ble nedsatt til 15 års fengsel. Han ble løslatt i april 1954.

Det var ingen som henrettet flere nordmenn i Norge under 2. verdenskrig enn Hauptsturmführer Oscar Hans. Ingen vet nøyaktig hvor mange han var ansvarlig for, men da han ble stilt for retten i januar 1947 lød tiltalen på minst 312 nordmenn, hvorav 68 uten lov og dom, i tillegg til et ukjent antall russere og briter.

KAN VI STOLE PÅ FORKLARINGENE?

Det er ikke mulig å gi et entydig svar på spørsmålet om vi kan stole på det Oscar Hans og hans kamerater fortalte. Noen må regnes som notoriske løgnere. Andre var sannferdige, bortsett fra når det gjaldt deres egen sak hvor det kanskje gjaldt liv eller død.

Men det betyr neppe at alle løy om alt. I trivielle spørsmål, og ikke minst der hvor det essensielle allerede var kjent, var sikkert forklaringene noenlunde riktige. Gjaldt det forklaringene om de henrettede i 1945? Ingen vet, men sannsynligheten taler for at Oscar Hans og kolleger ga riktige forklaringer om hva som skjedde med de døde. Det var jo ingen tvil om at patriotene var henrettet og om hvem som utførte henrettelsene. Hans hadde vist seg samarbeidsvillig når det gjaldt å lokalisere gravene på Trandum og i andre forhold. Han var ikke anklaget for tortur eller annen mishandling. Hans hadde ikke noe å vinne på å lyve om hvor de døde fra februar og mars var blitt av. Det er samsvar mellom det Oscar Hans forteller til politiet og det en medarbeider i krematoriet forteller til en pårørende.

Dermed er det alt i alt, og under noe tvil, sannsynlig at forklaringene om at de døde ble dumpet på ca. 50 meters dyp nord for Signalen på Nesoddangen, er riktige.

In Flanders Fields

In Flanders fields the poppies blow
Between the crosses, row on row,
That mark our place, and in the sky
The larks, still bravely singing, fly
Scarce heard amid the guns below.

We are the Dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Loved and were loved, and now we lie
In Flanders fields.

Take up our quarrel with the foe:
To you from failing hands we throw
The torch; be yours to hold it high.
If ye break faith with us who die
We shall not sleep, though poppies grow
In Flanders fields.

– John McCrae, mai 1915

Helt siden oldtidens Egypt har valmuen vært symbolet på blod og nytt liv, og etter at ilden opphørte på vestfronten ble slagmarkene nok en gang dekket av de røde kornvalmuene. Det var diktet «In Flanders Fields» som virkelig gjorde blomsten til et symbol på ofre etter første verdenskrig, da den canadiske legen og oberstløytnanten John McCrae beskrev hvordan den vokste der soldatene ble gravlagt.

Remembrance Day hedrer de falne

Første verdenskrig var krigen som la Europa i ruiner og som røvet oss for en hel generasjon unge menn. 11. november 1918 stilnet endelig våpnene på Vestfronten da våpenhvilen mellom Tyskland og de allierte ententemaktene ble underskrevet i en togvogn i den nord-franske byen Compiègne. Allerede året ble dagen benyttet til å hedre de falne, og «Remembrance Day» markeres fremdeles verden over. I år er det 100 år siden den første Remembrance Day ble markert. Også her i Norge markerer Det Norske Forsvaret dagen for å minne de som har omkommet i tjeneste – både under første verdenskrig og i andre operasjoner.

Krigsminnesett hedrer Norges ukjente motstandshelter og de falne i krig

Krigsminnesettet for de falne hedrer Norges ukjente motstandshelter og de falne i krig. Forsvarets minnedag for de falne Remembrance Day ble i år markert søndag 3. november. Samme dag ble også krigsminnemedaljen til minne om nordmenn som har gitt sitt liv for freden preget ved Det Norske Myntverket på Kongsberg. Medaljen er preget i 99,9 % rent sølv nøyaktig på dagen for Forsvarets minnedag for de falne 3. november 2019. Det er kun preget 100 eksemplarer til minnesettet, og hver medalje har sin unike nummerering på kapselen som beskytter medaljen.

I tillegg til krigsminnemedaljen i sølv inneholder settet en av verdens mest berømte gullmynter: Sør-Afrikas Krügerend i gull. Sør-Afrika har en lang og rik historie som gullnasjon, og det var også i Cape Town i Sør-Afrika at tradisjonen med to minutters stillhet oppsto. Fra toppen Signal Hill begynte man 14. mai 1918 med to minutters stillhet initiert av en kanonsalve. Det første minuttet var for de som hadde overlevd og kommet tilbake, det andre for å minnes de falne. Praksisen ble gjentatt daglig i ett år, og to minutters stillhet for å minne de døde ble etablert som en verdensomspennende tradisjon. Gullmynten i krigsminnesettet er forsynt med et myntmerke utviklet eksklusivt for å hedre verdens ukjente motstandshelter og de falne i krig.

På Signal Hill i Cape Town fyrer kanonen den dag i dag av en salutt hver dag. Det var her tradisjonen om to minutters stillhet oppsto. Ett minutt for de som overlevde og ett minutt for de som falt.

Overskudd går til Norges ukjente motstandshelter

Norge som nasjon var nøytrale under første verdenskrig, men likevel kjempet mange nordmenn i krigen som var den mest brutale krigen verden noensinne hadde sett. Da verdenskrig nok en gang var et faktum, og Norge ble okkupert av tyskerne 9. april 1940, kjempet enda flere nordmenn for fred og for frihet. Gjennom tidene har mange nordmenn kjempet enten her hjemme eller i internasjonale operasjoner, og mange av disse ukjente motstandsheltene har ikke fått sin heder og ære. Med bakgrunn i Norges mange ukjente helter fra andre verdenskrig har Samlerhuset i samarbeid med Foreningen Æresgjeld satt i gang et prosjekt kalt Norges ukjente motstandshelter.

Prosjektet har som formål å dokumentere ukjente norske patrioter henrettet av norske og tyske nazister under andre verdenskrig. Mange av disse fikk enten ingen eller en ukjent grav. Norges ukjente motstandshelter søker å identifisere disse patriotenes historie og dokumentere omstendighetene rundt deres død.

Deler av overskuddet fra salget av krigsminnesettet går til arbeid med Norges ukjente motstandshelter, som gjennom sitt arbeid har som mål at de mange ukjente heltenes innsats for frihet blir hedret, at informasjon kommer frem og gjøres tilgjengelig for alle generasjoner og at videre forskning og formidling gjøre mulig.

Les mer om Foreningen Æresgjeld og prosjektet Norges ukjente motstandshelter på side 50-57.

Vil du kjøpe krigsminnesettet?

Samlerhuset tilbyr dette Remembrance-settet med sølvmedalje og en Kruggerend gullmynt. Du bestiller det på www.samlerhuset.no/remembrance eller ved å ringe kundeservice på tlf. 0 25 50. Bestillingsnummer er 47025400.

De kjempet for frihet

Så lenge jeg lever skal jeg gjøre mitt til at vi aldri glemmer hva kampen dreide seg om. Vi skal ikke ta de grunnleggende verdiene vårt demokrati er tuftet på for gitt. Vi skal benytte enhver anledning til å minne hverandre på viktigheten av å ivareta et levende forsvar og et engasjert demokrati.

– GUNNAR SØNSTEBY (1918–2012)

GUNNAR SØNSTEBYS MINNEFOND

Gunnar Sønstebys minnefond er en ideell organisasjon som arbeider for å fremme forsvarsvilje og fredsarbeid i samme ånd som frihetshelten Gunnar Sønsteby. Fondet støtter arbeidet for å øke forsvarsviljen i befolkningen, og å bistå våre veteraner som har gjort en innsats i fredens tjeneste.

Gunnar Sønsteby Minnefond er etablert med stor takknemlighet og ydmykhet for arbeidet Gunnar Sønsteby la ned for landet gjennom krigsårene og som fredsarbeider frem til sin død. Arbeidet med å beholde fred og frihet begynner med å bygge opp forsvarsviljen i alle generasjoner. Som nasjon har vi en moralsk plikt til å verne om frihet bygget på de demokratiske prinsipper som generasjoner før oss har

kjempet og falt for. Denne grunnleggende friheten er det som sikrer vår hverdag og fremtid. Dette budskapet var gjennomgående i Sønstebys virke som folkeopplyser, og det er dette budskapet minnefondet nå søker å bringe videre med minnefondet som bærer hans navn.

Minnefondet deler ut Gunnar Sønstebys Pris som et synlig bevis på anerkjennelse av

verdige representanter for de verdiene Gunnar Sønsteby arbeidet for hele sitt liv.

Gunnar Sønstebys Minnefond arbeider for å fremme forsvarsvilje og bevisstgjøre vern om et fritt og demokratisk samfunn.

www.no24.no

Det var litt av et syn som møtte oss da vi så ned på havet, og jeg tenkte at hvis jeg hadde skutt meg ut av flyet, ville jeg garantert landet på et båtdekk.

- WILHELM MOHR (1917-2016) OM D-DAGEN OG INVASJONEN I NORMANDIE

Vi nærmer oss alle 100 år. Vi lever ikke evig. Vi er opptatt av at historien til de 35.000 norske krigsseilerne skal leve, også etter at den siste av oss er gått bort.

Ingvald Wahl og Jon Michelet med medaljen laget til ære for ham og de andre krigsseilerne som kjempet for de allierte under andre verdenskrig.

*Vi vet hvordan det kjennes
å hoppe i et iskaldt
Atlanterhav, fordi skipet
synker under føttene dine.
Vi har stått om bord under
bombeangrep og i kuleregn.
Vi har sett kamerater bli
såret eller drept ved vår side.
Vi har vært i fangenskap, og
på flukt.*

- KRIGSSEILERE SØREN BRANDSNES (1920-2017), CHARLES REMØ (1923-2017), INGVALD WAHL (1919-2018), FRITJOF REMØE (1921-) OG AKSEL REMØE (1918-2016) I KRONIKKEN «EN BØNN FRA FEM GAMLE KARER» I AFTENPOSTEN I 2015.

Eva Jørgensen, senere gift Kløvstad, i uniform og med pistol i beltet på oppstilling med Milorg-jegere på Hamar i mai 1945.

Det var det som tente meg, at tyskerne tok landet vårt. Jeg tror ikke dagens ungdom vet helt hvor viktig frihet egentlig er.

- EVA KLØVSTAD, FØDT JØRGENSEN (1921-2014) TIL DAGSAVISEN 8. MAI 2014

Menns innsats dominerer historien om den norske motstandskampen. Men mange kvinner gjorde også en betydelig innsats i kampen for frihet. Eva Kløvstad,

født Jørgensen (1921-2014) hadde under dekknavnet Jakob en ledende posisjon i det militære motstandsarbeidet. Da Milorg skulle møte kongen i forbindelse

med paraden 9. juni 1945, fikk hun ikke være med. Årsaken var at «det passet seg ikke».

Carl Gustav Fleischer (1883-1942) var den første allierte generalen som beseiret tyske styrker under 2. verdenskrig da han hadde ansvaret for de norske styrkene under Slaget om Narvik. Da Kong Haakon og regjeringen forlot landet 7. juni 1940 fulgte Fleischer med til Storbritannia der han var sjef for den norske hærens overkommando. I 1942 ble han beordret til militærattaché og sjef for den norske militærmisjonen i Washington DC. Han tok sitt eget liv 19. desember 1942 før han fikk tiltrådt i stillingen. Dagen før ble han tildelt Norges fremste utmerkelse, Krigskorset med sverd, for sin innsats for fedrelandet.

*Hans aske er ennå hjemløs.
Hit er den brakt over hav.
Det kan bli lenge å vente,
før han finner en grav.*

*Men de som går først til angrep
langsmed en nordnorsk led
og kjemper blant Narviks
snøfjell, fører hans hjerte med.*

- NORDAHL GRIEGS MINNEORD, LONDON 1943

MOTSTANDSKAMP: Til lands, vanns og i luften

Samlerhusets formål er å skape samlerglede og å formidle historie. Målet er at samlere skal få mer historie og kulturell innsikt i forbindelse med samleobjektene som tilbys, og det gledes stort hver gang det kan inviteres til spennende arrangement.

Samlerhuset avsetter årlig midler til noen utvalgte sponsorat og samarbeidsprosjekter, hvor de primære prioriteringene er i kategoriene nasjonal historie og numisma-

tikk. Som historieformidlere er Samlerhuset opptatte av å bevare historiske minner og beretninger. Derfor tilbys mer enn det enkelte samleobjekt, i form av spennende ekstramateriale og historisk dokumentasjon skrevet i samarbeid med fagressurser. Samlerhuset står bak en rekke arrangement der historieformidling og – bevaring og kultur står i fokus. Mange av begivenhetene skyldes lidenskap for historie, andre en del av samfunnsansvaret.

Gjennom tidene har Samlerhuset støttet og fremmet en rekke arrangement, begivenheter og historier knyttet til 2. verdenskrig og Norges motstandskamp mot okkupasjonsmakten: Til lands, vanns og i luften. Dette er et utvalgt knippe. Du har på side 50-57 allerede kunnet lese om Samlerhusets nyeste samfunnsengasjement, om prosjekt De ukjente døde.

Pelle-gruppa på Aker Brygge

Det var mange som bidro til Norges motstandskamp under 2. verdenskrig, og mange har ikke fått den heder og ære de fortjener. Med den bakgrunnen ble det i november 2013 avduket et krigsminnesmerke til ære for motstandsheltene i Pelle-gruppa. Krigsminnesmerket ble til gjennom et samarbeid mellom Samlerhuset og Oslo kommune og står på Aker Brygge i Oslo. Samlerhuset bidro til finansieringen av monumentet som ble avduket i en seremoni i Oslo Rådhus med nærmere tusen tilskuere, blant dem kronprinsregenten og andre representanter fra det offisielle Norge.

H.K.H. Kronprins Haakon Magnus, Samlerhusets Ole Bjørn Fausa, Sverre Kokkin, ordfører Fabian Stang og Reidar Kjell Formo under avdukingen.

Kransenedleggelse ved Sverre Kokkin fra Pelle-gruppa.

Samlerhusets Ole Bjørn Fausa, krigsveteran Sverre Kokkin, billedkunstner Kirsten Kokkin og tidligere ordfører i Oslo Fabian Stang foran minnesmerket for Pelle-gruppa på Aker Brygge i Oslo.

Statuen av Max Manus

Mange bidro mye i den norske motstandskampen under 2. verdenskrig og det er dessverre ikke mulig å fremheve alle som gjorde en innsats. I motsetning til en rekke andre kjente krigshelter, fantes det ikke noe minnesmerke til ære for Max Manus. 7. juni 2011 ble endelig statuen av Max Manus avduket på Akershus festning i Oslo. Statuen ble formgitt av kunstner Per Ung og finansiert av Samlerhuset, som også sto bak arrangementet der Gunnar «Kjakan» Sønsteby sto for selve avdukingen.

Gunnar Sønsteby avduker statuen av sin venn motstandsmannen Max Manus.

Statuen av Max Manus ble avduket i 2011 på Gyldenløves Bastion på Akershus festning.

Byste av Jan Baalsrud

Det planlegges en byste av Jan Baalsrud på Jan Baalsruds plass på Kolbotn. Baalsrud kjempet med livet som innsats for motstandskampen, og er blant Kolbotns mest kjente innbyggere. Samlerhuset sponser bysten med 20.000 kroner i tillegg til Jan Baalsrud minnemedaljer til en verdi av 50.000 kroner.

Sabotøren og motstandsmannen Jan Baalsrud er hedret på krigsminnemedalje i bronse. Nå skal bysten av ham reises på hjemmeplassen, med finansiering av blant andre Samlerhuset.

Krigsseilerregisteret

Historien om krigsseilerne er et mørkt kapittel i norsk historie. Over 30.000 norske menn, og noen kvinner, kjempet til sjøs på den norske handelsflåten under 2. verdenskrig. Da freden kom i 1945, fikk de alt annet enn heder og ære. Samlerhuset ønsket å bidra med innsamlingen av beretningene om disse sjøens helter i et nasjonalt krigsseilerregister. Krigsseilerregisteret er et samarbeid med Stiftelsen Arkivet og sjøhistorie.no. Krigsseilerregisteret ble åpnet for offentligheten 19. januar 2016. I krigsseilerregisteret kan man søke i både navn, skip og dramatiske historier fra krigsårenes sjøfarere. Hittil er mange krigsseilere registrert, og det jobbes stadig med å kartlegge flere navn og historier for ettertiden.

Samlerhuset tok i samarbeid med Stiftelsen Arkivet og Lillesand sjømannsforening initiativ til et komplett, digitalt register over de norske krigsseilerne. Her er tre viktige bidragsytere til Krigsseilerregisteret: Forfatter Jon Michelet, direktør i Stiftelsen Arkivet Audun Myhre og styreleder i Samlerhuset Ole Bjørn Fausa.

9. april 2010 markerte Samlerhuset 70 år siden okkupasjonen av Norge på Gamle Logen i Oslo. Tilstede var flere veteraner, blant dem Gunnar Sønsteby og Tikken Manus.

Samlerhuset har inngått et samarbeid med Royal Air Force for å hedre norske krigsflyvere under 2. verdenskrig, en innsats som ofte blir oversett. Royal Air Forces offisielle samleobjekt er ene og alene preget for å gjøre ære på krigsflyverne og bakkemannskapet. Samlerhuset er offisiell distributør i Norge.

Krigssølv fra havdypet – verdens dypeste skipsvraksskatt

Under 2. verdenskrig var sjøveien over Atlanterhavet en lang og risikofylt reise. 31. januar 1941 forlot den allierte konvoien «SL64» Freetown i Sierra Leone med kurs for Liverpool. I denne konvoien seilte blant annet norske «MS Borgestad» og det britiske lasteskipet «SS Gairsoppa». Sistnevnte lastet med 109 tonn sølv til en svimlende sum av 38 millioner amerikanske dollar målt i dagens pengeverdi. Skipet sank, og skatten forsvant ned i havdypet. I 2012 startet skattejegerselskapet Odyssey letingen etter «SS Gairsoppa», og lokaliserte vraket utenfor kysten av Irland på 4.700 meters dyp! Utrolig nok klarte skattejegerne å hente opp sølv. Store deler ble smeltet ned, men om lag 10 tonn sølv fra skipsvraksskatten ble bevart. Samlerhuset fikk kjøpe halvparten av dette krigssølv. Deler av sølv ble utstilt i Oslo, Bergen og Trondheim i november 2014 mens ett tonn av sølv ble dedikert til krigsminnemedaljer til ære for de mange krigsseilerne.

Krigssølv ble hentet opp fra 4.700 meters dyp i 2012 av Odyssey Marine Exploration. 20 prosent ble gitt til den britiske regjeringen, mens resten ble lagt ut til salg. Samlerhuset kjøpte deler av sølv og fikk preget krigsminnemedaljer til ære for krigsseilerne.

Tungtvann fra Tinnsjøen til Norges Hjemmefrontmuseum

Kampen om tungtvannet og senkningen av DF Hydro er et sentralt kapittel i historien om Norges motstandskamp under 2. verdenskrig. Høsten 2016 kjøpte Samlerhuset opp det originale tungtvannet som ble hentet opp fra dypet i Tinnsjøen i 2004. Samlerhuset er opptatt av å formidle historie og bevare viktige historiske begivenheter, og bestemte derfor for å gi bort små porsjoner av tungtvann til det norske folk og norske museer.

Leif Tronstad jr., amanuensis Ivar Kraglund ved Norges Hjemmefrontmuseum og Ole Bjørn Fausa under overrekkelsen av originalt tungtvann fra Tinnsjøen til Norges Hjemmefrontmuseum.

Frigjøringskongene – de nye kongeportrettene

På Norges Hjemmefrontmuseum henger de tre portrettene «Frigjøringskongene» av Haakon VII, Olav V og Harald V. Kunstner Ross Kolby har malt de tre kongene i samme alder - 78 år. Maleriene ble finansiert av Samlerhuset og gitt i gave til Hjemmefrontmuseet etter en høytidelig avdukingsseremoni i Fanehallen på Akershus festning i mars 2015. Både Kong Harald, Oslos ordfører Fabian Stang og forsvarsminister Ine Eriksen Søreide var til stede under avdukingen.

H.M. Kong Harald med Ross Kolby foran Frigjøringskongene, malerier finansiert av Samlerhuset og gitt i gave til Norges Hjemmefrontmuseum.

NOEN AV SAMPLERHUSETS SAMFUNNSBIDRAG:

- 2004:** Samlerhuset bringer «Brusselskatten», verdens største myntskatt fra middelalderen, på utstilling
- 2009:** Samlerhuset bringer verdens største gullmynt på utstilling i Oslo
- 2011:** Samlerhuset og myntsamlere finansierer statuen av Max Manus, som avdukes av Gunnar Sønsteby på Akershus Festning
- 2013:** Samlerhuset og Oslo kommune finansierer minnesmerke over motstandsgruppa «Pella-gruppa» på Aker brygge, som avdukes av ordfører Fabian Stang, med Kronprins Haakon tilstede.
- 2014:** Samlerhuset finansierer forprosjektet til forskningsprosjektet «Penger og kirken i middelalderen» i regi av Universitetet av Oslo, som fører til Norgeshistoriens største numismatiske forskningsprosjekt
- 2014:** Samlerhuset bidrar til opprettelsen av Gunnar Sønsteby minnefond
- 2015:** Samlerhuset inngår samarbeid med organisasjonen Fairmined, som arbeider for rettferdig og miljøvennlig utvinning av gull. Det Norske Myntverket og Samlerhuset bidrar til at Nobels fredsprismedalje preges i Fairmined-gull
- 2015:** Samlerhuset tar initiativet til, og finansierer oppstarten av Krigsseilerregisteret
- 2015:** Samlerhuset finansierer de nye kongeportrettene som gis i gave til Norges Hjemmefrontmuseet sammen med museets venneforening. Kong Harald V deltar selv ved avdukingen
- 2016:** Samlerhuset finansierer åpningen av graver i Normandie i jakten på Rollos opphav
- 2016:** Maleriet Signingsmorgen avduket og gis i gave til Riksregalimuseet i Trondheim
- 2016:** Samlerhuset bringer «Flowing Hair», verdens dyreste mynt og verdens første dollar, til Norge og Europa på utstilling. Med på utstillingen var en samtidskopi av den amerikanske frihetserklæringen.
- 2017:** Samlerhuset finansierer organisasjon «Funn i Hafrsfjord», som jakter på arkeologiske spor etter slaget i Hafrsfjord og Harald Hårfagres rikssamling.
- 2018:** Samlerhuset er brobygger mellom Fairmined og Det statlige franske myntverket, noe som fører til at verdens første gullmynt i rettferdig Fairmined-gull blir preget i Frankrike.
- 2019:** Samlerhuset inngår avtale om å bidra til finansieringen i prosjekt De ukjente døde

QUIZ |

Sjekk samlerhuset.blog for mer morsom mynt-Quiz!

HVA KAN DU OM NORGE OG ANDRE VERDENSKRIG?

1. Norge ble invadert 9. april 1940. Det ble sendt to kryssere i Admiral Hipper-klassen, Blücher til Oslo og en til Trondheim. Hva het det som ble sendt til Trondheim?

2. Mange nordmenn deltok som flygere og mekanikere i Royal Air Force. Deres store test var Slaget om Storbritannia. Men hvilket fly var det mest brukte jagerflyet RAF brukte i det slaget?

3. Et berømt bilde av Haakon VII er ved en bjørk, omtalt som Kongebjørka. Utenfor hvilken by ligger denne bjørka?

4. Gunnar Sønsteby skal ha sagt om dem at de var de eneste nordmenn som gjorde noe av betydning for den allierte krigsinnsatsen. Hvem mente han?

5. Et av de store vendepunktene under andre verdenskrig skjedde under den berømte D-dagen. Av de fem strendene som allierte landet på, var det særlig en der de allierte møtte mye motstand, og flere døde her enn på de andre strendene til sammen. Flere dramatiseringer av landingen på denne stranden er laget. Men hva var kodenavnet på stranden?

6. Dette er en samling av flere berømte generaler. Hva heter generalen i midten av bildet, med noe mørkere uniform enn de andre?

1. Admiral Hipper tjenestegjorde i første verdenskrig. Selve skipet Admiral Hipper var det første i klassen, og de andre skipene, inkludert Blücher, tilhørte Admiral Hipper-klassen.
2. Hurricane. Focke-Wulf var et tysk fly, og BF 109 var navnet på Messerschmitt-flyet til tyskerne. Spitfire er mest kjent, men det var klart flest Hurricane-fly.
3. Molde. Nordahl Grieg, som selv falt i krigen, nevnte bjørken i diktet «Kongen».
4. Krigssesellene. Krigssesellene sørget for at allierte soldater fikk forsyninger selv i svært ugjestmilde klimaer og under konstant fare. Mange av dem ble likevel stemodertlig behandlet av staten, og penger de hadde krav på, ble holdt igjen til godt ut på 1970-tallet.
5. Omaha. Omaha var for eksempel brukt i «Den lengste dagen» og «Saving Private Ryan». I juni var det 75 år siden D-dagen, der allierte styrker lyktes i å få fotfeste i Frankrike og å begynne å befri landet fra okkupasjon.
6. Dwight E. Eisenhower. Rekkefølgen fra venstre mot høyre er: Montgomery (Storbritannia), Eisenhower (USA), Zjukov (Sovjetunionen), de Tassigny (Frankrike).

SPØRSMÅLENE ER HENTET FRA SAMLERHUSET-BLOGGEN. HER FINNER DU FLERE SPENNENDE QUIZ OG INNLEGG OM MYNT OG HISTORIE.

LONDONSERIEN MED OVERTRYKK

10 øre

15 øre

20 øre

30 øre

40 øre

60 øre

EN HYLLEST TIL NORGES MOTSTANDSKAMP

Seks frimerker, med motiv fra kampen mot okkupantene, ble offisielt utgitt 1. januar 1943 av den norske eksilregjeringen i London. Opplagene var tildels høye, men kun 4000 sett ble overstemplet med "London 17/5/43", og gitt ett eget serienummer. Frimerkene ble smuglet til det okkuperte Norge og solgt til inntekt for motstandsbevegelsen. Flere av overtrykksseriene ble brukt til vanlig frankering like etter frigjøringen, noe som gjør denne samlingen svært sjelden i dag.

DU KAN NA SIKRE DEG:

- ✓ Et svært interessant historisk samleobjekt fra Norge under 2. verdenskrig
- ✓ Overtrykt med London 17/5-1943 og individuelt nummer
- ✓ Utgitt i England og smuglet inn til Norge under krigen. Inntektene gikk til motstandskampen
- ✓ Leveres med spennende historisk dokumentasjon
- ✓ Frimerkene er i postfrisk kvalitet
- ✓ Mulig å betale i 3 rentefrie rater à 5.200 kroner. Kontakt kundeservice på telefon. (Totalpris 15.600 kroner, fraktfritt tilsendt)

ÅRETS LANSERING!

1 KILO RENT SØLV

Et varig minne som hedrer våre helter

Det er på høy tid at de norske krigsflyverne hedres, og hva er vel ikke en større heder enn en varig minnemynt i massivt sølv belagt med rent gull?

Denne nye massive minnemynt er **preget i 1 kilo rent sølv og belagt med 99,9 % rent gull og sort gull**. Mynten er en **offisiell utgivelse**, og er godkjent av både Buckingham Palace og det britiske luftforsvaret Royal Air Force. **Opplaget er på lave 250 nummererte eksemplarer.**

BESTILL I DAG:

www.samlerhuset.no/RAFKILO

0 25 50

Bestillingsnummer: 470220XX